

ŽIVLJENJE IN SVET

Štev. 10.

Ljubljana, dne 8. marca 1929.

Leto III.

Inž. Aleksij Božič, Newyork

Herbert Hoover – inženjer in državnik

Cetrtega marca je prevzel inženjer Herbert Hoover »najvišjo čast na svetu« – mesto predsednika Zedinjenih držav.

Čeprav razum današnje dobe rad priznava odnošaje med tehniko in civilizacijo, vendar se inženjer še vedno noče odzvati pozivu, ki ga v obliki javnih potreb spominja, da je organizacija

človeških vrlin prav tako važna kakor krotitev in obvladanje prirodnih sil. Inženjer je še vedno redek pojav tam, kjer so prilike za njegovo delovanje izredno povoljne: organizacija in upravljanje družabnih edinic od produktivnih in gospodarskih zadrug do občine in države. Sedaj ko so se poleg viharu nacionalizma, so dobili

skoraj vsi problemi javnega značaja gospodarsko-tehniško osnovo ter je treba postopati z njimi po zakonih eksaktnih znanosti ne pa po diktatih konvencionalnih disciplin. Inženjerji, vajeni kvalitativne analize, so najspособnejši in najbolj poklicani, da ocenijo sestavne dele javne organizacije in jih osvobodijo vplivov človeških strasti.

Ta in slična načela so doživela konkretno ostvareitev v Zedinjenih državah, ki so si izvolile za svojega predsednika Herberta Hoovera.

Osebnost tega najodličnejšega pojavnega zapadne pooblike kaže jasno značilnost njenega poklica. Zgodovina Herberta Hoovera odkriva, da je pričel misliti na možnost največjih političnih uspehov šele po uspehih, ki jih je dosegel kot diktator za dobavo hrane v Evropo med vojno in po vojni. Pokazal je politiki novo metodologijo, karakterizirano po elementih realnih znanosti in osnovnih načelih organizacije. Sodeč po njegovem sodelovanju za časa vojne v kabinetu predsednika Wilsona, bi se moglo sklepati, da je njegova ideologija v skladu s tradicijami demokratične stranke. L. 1920, so se pojavljali v demokratičnih listih uvodniki, ki so kazali na Hoovera kot kandidata za predsedniške volitve. Hoover pa se ni briga za frazeologijo in programe nobene politične stranke ter je gledal na državne in javne probleme s popolnoma drugega stališča. Iz političnega priročnika si je zapomnil samo aksiom, da je ravna črta najkrajša oddaljenost med dvema točkama samo v geometriji — nikakor pa ne v politiki. Doslledno temu je stopil L. 1921, kot trgovinski minister v republikanski kabinet predsednika Hardinga, l. 1925, pa v kabinet predsednika Coolidgea.

Hooverov življenjski opis pravi o dečku, ki se je po smrti svojih staršev izgubil iz rodne države Iowe, da se je pozneje pojavil kot student tehnike na Stanford univerzi v Kaliforniji. Prva praktična izkustva v tehniki in organizaciji si je pridobil v avstralskih rudnikih. Ta izkustva je pozneje uporabil v raznih rudarskih podjetjih na Kitajskem in v južnih delih Azije.

Pri vstopu Amerike v vojno so njeni inženjerji organizirali čez noč armado, čije moč in disciplinarnost nista temeljili na »stoletni tradiciji«, ampak na organizatornih načelih modernih metod produkcije. Takrat se je pričelo tudi Hooverovo delovanje v državni službi. V

vlogi oddelnega načelnika za dobavo hrane armade je bila njegova prva skrb, da so se vzorno izpolnjevale vse prevzete dolžnosti. Istočasno je skrbel za paraliziranje vseh eventualnih bodočih napadov na njegovo osebo v zvezi s to njegovo funkcijo. Obenem se mu je nudila prilika za odločen nastop proti enostranski filozofiji diplomatov: uspešno se je uprl Lloyd Georgevi zahtevi, da je treba Belgijo prepustiti gladi, češ da se bodo na ta način množice še bolj spominale nemškega barbarstva. Angleški premijer ga je o tej priliki imenoval »neotesanega yankeea«. Rezultati njegovega dela na torišču mednarodnega meteža so ga še bolj uverili, da more zmagati nad malenkostmi politikov in diplomatov samo hladen racionalizem.

O Hooveru trdijo, da je več inženjer, bistri narodni ekonom, sposoben upravnik in iskren pristaš humanizma. Vprašanje je, koliko ga tehnika usposablja za političnega voditelja naroda. Narodni ekonom je mogoče v službi naroda samo tedaj, ako vodijo smernice njegovega dela k materialnemu blagostanju poedinca. Danes zahtevajo v Ameriki, deželni pretežno tehniško-organizatornega značaja od sposobnega upravnika narodne lastnine, da mora biti osebnost s popolnim umevanjem inženjerske umetnosti. Od narodovega voditelja pričakujejo razumevanje za moderne duševne in materialne potrebe.

Hooverovi govori očitujejo nadmoč gospodarskega problema v njegovem naziranju o organizaciji in upravi države. Iz njih se vidijo tudi sredstva, ki jih smatra za potrebna, da se zboljša materialno stanje poedinca. Njegov ideal je država, kjer bo imel vsak državljan toplo mesto. Zato se poslužuje izrazov dom, delo, dolžnost prav tako kakor abstraktnih pojmov upanje, življenje, sreča. Po njegovem so besede zato, da oblečemo misli v zvoke, ne pa, da jih skrivamo. Svojo glavno funkcijo vidi v uničenju siromaštva in brezposelnosti.

Med posebnimi potezami novega predsednika je na prvem mestu priložena neobičajna marljivost: življenska nasprotstva so poostrila njegovo sposobnost analize in umevanja situacije, bogati tehniški praksis pa se mora zahvaliti za sposobnost zrelega odločevanja in za nagnenje k štednji s časom in silami. Hoover je pravi mojster v iz-

beri svojih pomočnikov. Njegov sistem se ne poslužuje birokratskih metod. Iskanje plodnih idej in organiziranje akcije za njih uresničenje so zanj elementi, ki se mu zdijo v državni upravi potrebnejši nego čakanje na tajnika, ki pride po podpis.

Največji misleci so izrazili težnjo po nadomestitvi politikov z učenjaki. Plato je v »Republiki« točno izklesal tip državnika. Skoraj 2000 let pozneje je gledal Francis Bacon s hrepenjem in

brez nade na svoj ideal — vlado, sestavljeno iz tehnikov, arhitektov, astronomov, geologov, biologov, zdravnikov, vzgojiteljev, kemikov, ekonomov, sociologov, filozofov: na prvi pogled precej pisana družba, vendar pa mnogo bolj enostavna od marsikatere današnje kombinacije politikov. Šele tristo let po brezuspešnih zahtevah slavnega angleškega državnika in filozofa so začutili učenjaki strujo, ki jih nese proti kardinalni točki socialne strategije.

France Bevk

Gospod Pokoren na Onem svetu

Groteska

1

Gospoda Ivan Pokoren in Peter Mežek sta bila vse življenje tiha in čemer-na uradnika v istem poslopiju, ki je bilo že po svoji turobni vnianosti tako, da je z leti normalnega človeka spremenilo v čudaka. Rodila sta se istega leta, vkoreninjena samca, v pet in štiridesetih letih njunega življenja iima nikoli ni prišlo na misel, da bi se poročila. Stanovala nista skupaj, da sta ohranila medsebojno prijateljstvo na lažji način neskajeno, bila pa sta ob prostih urah vedno skupaj in drug drugemu edina družina na svetu brez katere nista marala ne mogla živeti.

V mladih letih sta bila razbrzdana, pozneje sta zamenjala ljubezenske romane s filozofijo, s štiridesetimi leti pa sta se vdačala nekakemu mysticizmu; verjela sta v stvari, ki sta jih pred leti zanikala kot same po sebi umevne.

S posebno slastjo sta se oprijela špiritizma, ki ga sicer nista na drobno proučevala, vendar nista zamudila večera da bi ne občevala z duhovi Onega sveta, prodirala v globoke tajnosti posmrtnosti in z grozo v očeh poslušala naročila nesmrtnikov. Njun medij je bila Mežkova gospodinja Evdoksija, ki se ni odlikovala samo po svoji kuhinji in krenostnem značaju ampak tudi po tem da je bila v dobrih odnosih z dušami rajnkih, ki so plesale v njenih rokah kakor na vrvcici.

Spiritistične seje so bile zelo enostavne. Ivan Pokoren je prihajal k Mežku zaradi tega ker je imel ta pripravnejše stanovanje, medija v hiši in obilo drugih podrobnosti, ki jih Poko-

ren v svojem stanovanju ni mogel nuditi. Vselej, kadar je potrkal Pokoren po večerji na Mežkova vrata, je začul momljajoč glas, ki ga je dobro poznal, vstopil je in sedel v naslanjač prijatelju nasproti, ne da bi mu dal roko. Pokoren je prižgal cigaro in puhnil dim v zrak, gledaje Mežka, ki se ni dal motiti, in je buljil skozi očala v naslovno stran časopisa.

»Kaj je novega?«

»Hm.« je odgovoril Mežek, ne da bi prenehal brati. »Mirovna ideja napreduje.«

»Tako?« je vprašal Pokoren, ne da bi se zavzel. »V uradu sem slišal, da je naša država naročila nov tip topov, ki nesejo kilometre in kilometre daleč. Sicer je pa to še tajnost ...«

Ko je bil ta razgovor, ki se je nanašal na mednarodno politiko, končan, so se odprla vrata, vstopila je Mežkova gospodinja Evdoksija, ki je imela borno kito las zvito na vrhu glave in radi tega izraz obraza brez primere čednosten. Pladenj s čajem in steklenico ruma je položila na mizo, zaprla vrata in si obrisala holi iz navade nego iz potrebe roke ob trebuh. Včasih je na Mežkovo naročilo postavila na mizo tudi punč žganje ali močno vino. Ob posebnih prilikah na god kakega obeh prijateljev, celo vse skupaj.

Mežek je odložil časopis, Pokoren se je ozrl na gospodinjino in zazibal z ного.

»Se vedno trdna in zdrava, gospa Evdoksija?«

»Kaj pa da. Čista vest in dobro spanje... Ali gospoda želita, da špiritiziramo?«

Gospoda sta pila čaj z rumom, Evdoksija je ugasnila luč, da je nastala najprej globoka tema, nato je prižgala drugo, šibkejšo luč v kotu, ki je bila vrhu tega še ovita z rdečkasto tenčico, da so se v sobi videle le tri skrivnostne sence, ki so sedele vsaka v svojem naslanjaču in zadovoljno dihale.

Evdoksija je vzela okroglo mizico s tremi prekrizanimi nogami, jo postavila predse, položila nanjo roke, da so se prsti jedva dotikali, in se ozrla po gospodi. Njene oči so dobivale v rdečkastem mraku fosfornat sijaj, vsa njena postava je bila obžarjena od nečesa skrivnostnega, da sta si Mežek in Pokoren le z največjim premagovanjem mislila v nji smrtnico Evdoksijo.

»Katerega duha naj pokličem?« je vprašala Evdoksija s potišanim glasom.

Mežek se je ozrl na Pokorna, ta je dejal: »Kakor po navadi.«

Evdoksija je poznala nekega mladostnega prijatelja Štolfo, ki je ohranil še po smrti prijateljske stike z njo in ji je prinašal poročila in prorokovanja z Onega sveta, odkrival brezobzirno napake navzočih in jih opozarjal pred to ali ono nesrečo.

Gospodinja je sklonila glavo in dejala: »Štolfa, če si tu, priklonj se!«

V tistem hipu se je mizica trikrat globoko priklonila.

»No, si že priden.« je govorila Evdoksija, kot bi imela psička pred seboj. Nato je obrnila obraz proti gospodoma: »Kaj naj ga vprašam?«

Pokoren je odgovoril: »Naj pove sam, kar hoče.«

»Kaj poveš gospodu Pokornu?« je vprašala gospodinja pričujočega duha in pričela moliti abecedo: A — b — c — d — e — f... Pri črki »p« se je mizica priklonila globlje. Evdoksija je začela znova: »A — b — c — d — e...« Pri črki »o« se je ustavila in začela znova: »A — b — c — d...«

Bilo je sicer vse tiho, slišati je bilo le naštevanje abecede in rahlo trkljanje mizice ob pod. Pokoren se je znojen mučil in družil posamezne črke v besedni zmisel... Nenadoma se je zdrznil.

»Kaj je povedal?«

»Pokoren je lump, zapeljal je Maričko... naprej nismo prišli.« je povedala Evdoksija nekoliko plaho.

Mežek je vedel za vse Pokornove pustolovščine, a kljub temu ta ni maral, da jih duh razsiplje javno vpricho gospodinjne, četudi jih ona lahko na tihem izve od vsevednega duha, ki govori skozi njene prste.

»Pustite to.« je zamahnil nekoliko vznemirjen. »To mi že vemo. Naj pove rajši kaj drugega; naj pove, kje se nahaja, kako je na Onem svetu.«

»Kje se nahajaš?« je vprašala Evdoksija čim prijazneje. »Kako je na Onem svetu? a — b — c — d...«

Pokoren in Mežek sta lovila črke in jih družila v zmisel: »Pokoren je lump, zapeljal je...«

Z duhovi opraviti je težko. Vzbujajo črno vest, le zdaj pa zdaj svarijo in prorokujejo. Tako je na primer dejal nekoč duh: »Mežek bo imel velike sitnosti.« In Mežek je imel še tiste dni sitnosti s svojimi predstojniki. Ta in še drugi slučajni, posebno pa odkrivanje takih grehov, ki jih Evdoksija ni mogla vedeti, so v obeh gospodih vero v duhove le potrdili, io navdali s tako jekleno nepremakljivostjo, da je bila njuna mladostna vera v Boga nič proti temu. Le enega pokojni Štolfa in nobeden izmed duhov ni maral razodeti. Kako je na Onem, drugem svetu, to so bile s sedmimi pečati zapečatenene bukve, za vsa podrobna vprašanja so bili duhovi gluhi in nemi, odgovarjali so čisto druge stvari ali pa tako nejasno, da iz odgovorov ni bilo mogoče izvedeti ničesar.

In vendar je prav to vprašanje gospoda Pokorna in Mežka zanimalo najbolj. Brez trdne vere v Boga sta bila prepričana, da bosta po smrti živela drugo življenje, iz katerega se bosta lahko skozi prste različnih Evdoksij razodevala drugim ljudem. Le — kakšno bo tisto življenje?

Globočina tega vprašanja ju je tako bolešno zanimala, da ima ni dala miru. Kolikokrat je gospodinja že zdavnaj šla spat, ko sta še vedno sedela ob medli luči, načela novo steklenico likerija in razpredala metafizična vprašanja. Ker nista nikoli brala knjig o tem, so bili njuni pojmi sila zmešani in sta prišla na koncu koncev nekega večera v pijanosti do edinega in najenostavnejšega zaključka: »Kdor prej umre, pride drugemu povedat, kako je na onem svetu.« Enemu izmed obeh potemtakem ne bo dano, da bi pred smrtjo vedel, kakšen je kraj, v katerem bo prebival. To sta si obljubila v

polmraku, stoje, svečano, da sta imela solze v očeh in ju je mrščavica spreletavala po telesu.

Kljub temu, da sta bila v tistem svečanem trenutku pijana, sta se obljube natančno spominjala in se je v treznem stanju nista pokesala. Ob prvi vrnjenosti sta se opozarjala nanjo in si zagotavljala, da jo bosta držala in na ta način sporočila svetu avtentične vesti o življenju onkraj groba.

Te svoje obljube sta se spomnila tudi ta večer, ko se je duh znova izognil vprašanju, ki mu je bilo že stokrat stavljeno.

»Pustite,« je dejal Mežek Evdoksiji. »Skuhajte nama močnega punča!«

Evdoksija je poslušno vstala, postavila mizico v kot in odšla skozi vrata.

»Ali si ga slišal?« je vprašal Pokoren s pomenljivim pogledom.

»Slišal,« je pokimal Mežek in svaljkal ogorek cigare. »Jaz kaj takega Evdoksiji nisem pripovedoval, to moraš sam vedeti.«

»Kdo ti je kaj takega dejal!« se je zavzel Pokoren. »Glavnega vprašanja pa se izogiblje.«

»Eh,« se je Mežek bridko zamislil v rdečkasti mrak predse. »Ne bo dolgo, ko nama bo vse jasno.«

»Ne bo dolgo,« je ponovil Pokoren in obrnil pogled vase. »Jaz čutim že dolgo, da bom umrl. Neki notranji glas mi to pravi!«

»Ne ti, jaz bom umrl,« je ugovarjal Mežek s tako odločnostjo, da je Pokorna presunilo v dno duše. »Že čutim prve značke naduhe.«

Ta prijateljski prepir, ki se je vrтел okrog vprašanja, kdo izmed obeh prijateljev bo prvi umrl in prišel drugemu pravit o skrivnostih Onega sveta, je trajal tako dolgo, da so se vrata odprla in je Evdoksija postavila močno pijačo na mizo.

»Glej,« je še dejal Pokoren, »lahko se zgodi, da grem nocoj od tebe in na poti umrem.«

»Pij!« je velel Mežek, ki je hotel končati pogovor in imeti zadnjo besedo. »Tega, kdo bo prvi umrl, ne veš ne ti ne jaz.«

Pili so; ko je gospođinja postavila svojo prazno čašo na mizo, je dejal Mežek:

»Vzemite mizo, gospa Evdoksija! Vprašajte duha, kdo izmed naju bo prvi umrl!«

Evdoksija je ubogala. Ko je položila prste na mizo, se je takoj priklonila,

nato je gospa vprašala: »Povej mi, dragi Stofla, kateri izmed gospodov, ki sta tu navzoča, bo prvi umrl? A — b — c — d...«

In duh je odgovoril jasno, nezmotljivo: »Pokoren.«

Če tudi je Pokoren malo prej dokazoval, da bo on prej umrl in se jezil nad prijateljem, ki mu je hotel dokazati nasprotno, ga je vendarle ta odgovor nemilo zadel. Nekaj mrzlega se mu je porodilo v glavi in zlezlo skozi hrbtnico v noge ter izginilo skozi pete v zelenkasto preprogo, ki je pokrivala pod. Z vsem premagovanjem je iztisnil skozi zalepljeno grlo vprašanje:

»Kdaj bom umrl?«

»V najkrajšem času...« se je glasil črkovani odgovor.

Mežek je bil miren ko kip, tudi njega je nekaj stisnilo za grlo. Pokoren je čutil, kako se mu nabira koža po telesu in se mu vrhu glave ježijo lasje.

»Kje bom umrl?«

»Na cesti...«

»Zadosti!« je Mežek zamahnil Evdoksiji z roko. Prijatelj se mu je smilil, imel je globoko sočutje z njim. Pokoren je zganil s telesom, kakor da omalovažuje vse to: »Naj mi pove vse...«

»Bil je pa vesel, da je Evdoksija postavila mizico na njeno mesto in vprašala uslužno:

»Ali gospoda želita še česa?«

Gospa Evdoksija je bila vdova brez otrok in je z vsem srcem visela na svojem podnajemniku in na njegovem prijatelju. Mežek jo je sprva odslovil, nato se je spomnil:

»Prinesite nama likerja.«

Evdoksija je postavila steklenico pijače na mizo, nato se je poslovila.

»Zakaj likerja?« je vprašal Pokoren nenadoma iz svoje globoke zamišljenosti, ki ga je začela tlačiti na dušo.

»Danes je god mojega rajnega očeta,« je odgovoril Mežek, ki je vselej pozabljal, da obhaja njegov rajni oče po desetkrat na leto svoj god. »Ne bodi potrtr zaradi tega! Verjemi, jaz bi rad menjal s teboj.«

»Potrtr?« se je zasmeljal Pokoren, dasi mu smeh ni prihajal naravnost od srca. »Eli ti nisem pravil, a? Neki notranji glas...«

»Na zdravje!« mu je napil Mežek.

»Na tvoje življenje in na mojo smrt!« se je okoren poskusil bridko norčevati iz sebe.

To norčevanje se mu je gladko posrečilo. Pod vtisom njega in pod vpli-

vom pijače je prepričal sebe in svojega prijatelja, da bo v resnici kmalu umrl. Zdajci, ko je imel v sebi mešanico čaja z rumom, punča in sladkega likerja, se mu smrt niti z daleč ni zdela več tako grozna. Bodo vsaj gledali v uradu, kadar ga več ne bo... On pa bo videl vse, vse njih tajne misli, vse sleparije, in se jim bo smejal.

Po desetem kozarčku je vprašal Mežek: »Ali prideš takoj, ali počakaš, da te pokopljejo prej?«

»Tako bom prišel,« je jecljal Pokoren in polival pijačo po namiznem prtu. »Po smrti se požvižgam na pogreb, resnica je nad vse drugo...«

»Kam prideš?« je vprašal Mežek, nagibal steklenico in iskal z očmi kozarček.

»Kam? A... Kako misliš?... Tu sem... v tvojo sobo... Kaj misliš?«

»Najbolje zvečer...«

»Najbolje zvečer...« je ponovil Pokoren, ki je pozabil, da mora iti do-

mov. Kar nič se mu ni mudilo na cesto. Kadarkoli je hotel vstati, ga noge niso držale.

»Ali prideš v vidni ali v nevidni podobici?« je hotel Mežek dalje vedeti.

»V vidni ali v nevidni?« je iskal Pokoren pravega zmisla vprašanju v glavi. »Seveda... v vidni, da boš vedel, s kom govoriš...«

»Dobro,« je dejal Mežek. »dobro,« je ponovil in se dvignil. Zdajci se je dvignil tudi Pokoren in gledal v kozarček pijače, ki ga je tresel v roki.

»Iti moram... Morda se vrnem še nocoj...«

»Nocoi ne! Na ključ od vežnih vrat, da ti ne bom hodil odpirat...«

»Morda jutri... morda pojutrišnjem, v najbližjem času z Bogom Mežek! Lezi in zaspi! Zbogom Mežek!«

Pokoren je odšel s težkimi koraki po stopnicah, odklenil vežna vrata, ki jih ni zaprl za seboj in stopil na ulico.

Pierre Magard

Ali so mravlje inteligentne?

Kdor pozna samo nekatere vrste mravelj, ki žive povsod v Evropi, si bo težko ustvaril podobo velikih afriških mravelj »magnanov«.

Samo ob ekvatorju sem naletel na velike družine teh strašnih žuželk, ki se ne boje napasti vsega, kar leze in gre in kar se jim vidi nevarno za njihovo obstoj. Po životu nalikujejo te mravlje majhnim veččam in so silno predrzne. Napadejo vse, kar se le giblje, pa naj si bo majhna ali pa velika žival in celo človek ni varen pred njihovo krvoločnostjo.

Brž, ko magnani z neprestanim pikanjem toliko omamijo svoj plen, ki si ga najrajiš poiščejo med velikimi živalmi, da se ne more več braniti, se vržejo nanj sto in sto tisoči teh razbojnikov, ki ne odnehajo prej, dokler ne ostane od živali samo skelet, oglošan dan in očiščen, kakor da bi pravkar prišel iz rok muzejskega preparatorja, ki ga namerava uvrstiti v svojo zbirko. Nekoč sem prisostvoval pojedini teh mravelj. Gostile so se z bivonom, ki je po moji sodbi tehtal vsaj 400 kg in rečem vam: v ničlih desetih urah so ga požrle do solih kosti. Nič manj kot sedem dolgih črnih procesij tega

mrčesa je gomazelo tja, kjer je ležala mrhovina.

Naj vam povem še zgodbo, ko bi kmalu sam postal žrtev teh groznih mravelj. Bilo je v Kongu, na obronku Mayombskega gozda; po dolgi naporni hoji sem se hotel nekoliko odnočiti in sem se zleknil po mehkem mahu ob vznožju nekega nebotičnega drevesa. Kraj mene je legel moj pes Pum, križanec, z neznansko grdo dlako. Mirno sem zadremal, a samo za nekaj minut, potem pa sem se nenadoma prebudil. Bil sem ves pokrit s črnimi mravljami in celi bataljonj teh tolovačev, so mi bili že zlezli pod obleko, kjer so me žrli, kakor da bi me zbadali z žarečimi iglami. Nikoli v svojem življenju še nisem občutil takih bolečin.

Skočil sem na noge in se z rokama začel otepati mrčesa. Mislite, da je kaj pomagalo? Nasprotno! Za deset, ki sem si jih bil otreseł, je prilezlo sto novih. Lezle so od vseh strani, z odprtimi čeljustmi, komaj čakajoč, da se zagrizejo v moje meso. Ne vem, kako bi se bil rešil iz grozne nevarnosti, ki mi je pretila, če mi ne bi moj pes, ki mu mravlje niso nič bolj prizanašale kakor meni, pokazal edinega

sredstva, s katerim se je moči iznebiti tega mrčesa.

Pum je bil, kakor jaz, ves črn mravelj in uboga žival je kar na slepo hlatahala okoli sebe. Ali dosegel je toliko, kolikor jaz. Trume napadalcev, ki so se zagrizle v njegovo pasjo kožo, so bile čedalje gostejše in srditejše. Tedaj pa je Pum nenadoma prekinil svojo jaslovo defenzivo in se je tuleč pognal proti mlaki, ki je bila v bližini. Z viška se je vrgel v umazano vodo, iz katere je kmalu molel samo še skrajni konec njegovega smrčka.

Ta smešni skok me je spomnil na basen o lisici, kako si je pobijala bolhe, in kisló sem se nasmešnil. Ali že naslednji trenutek sem izprevidel, kako pametno je pogodil moj pes, in v dolgih skokih sem se vrgel za svojim zvestim tovarišem v umazano lužo. To je pomagalo. Kakor hitro sem se potopil v vodo, so mravlje popustile in splavale na površje, kjer jih je vodni tok odnesel s seboj. Na ta način sva se s psom v nekaj minutah odkrižala zverinskih tolovajev. A potem sem si še neka'krat premislil, preden sem se drznil vrniti po nuško in nahrbtnik, ki sta ostala pod drevesom.

Domov grede sem se z velikim naprom privlekel do prve vasice, tam pa sem moral leči in teden dni me je fresla strašna mrzlica, kj sem jo dobil od ugrizov magnanov.

Kakor je grozen in barbarski ta mrčes napram svojim sovražnikom, tako kaže v svojem lastnem ustrojstvu neverjetno inteligenco, in njegova organizacija je uprav obćudovanja vredna.

Ponavljam, da sem samo v krajih ob ekvatorju, v Afriki, kakor tudi v Ameriki naletel na zares velike družine teh mravelj, ki se čésto selijo iz kraja v kraj v ogromnih procesijah, ki so včasih čez 1 m široke in se raztezajo po nekaj kilometrov v dolžino. Zlasti za časa velikih tropskih neviht in tornadov se selijo te žuželke, in po tleh, kjer so se vklele njih procesije, se še dolgo potem poznajo razločne sledi. Silno zanimivo je, kako se razvrste te procesije, zlasti tedaj, kadar potujejo skozi gozd. Neizmerna vrsta, v kateri pa potujejo mravlje ene same družine, se vam zdi — če je ne opazujete preveč pazljivo — da se pomika v popolnem neredu, kakor tropa ovac. Če pa jo motrite natančneje, opazite v njej strumno organizacijo. Najprej zapazite, da sestoji cela ko-

lona prav za prav iz treh vzporednih vrst, ki pa med njimi ni prav nobene zunanje razlike, marveč samo — kako bi dejal — moralčna. Glavna kolona maršira v sredi in objema skoraj dve tretjini vseh članov potujoče družine. Tukaj so mravlje, vse enakega in posebno velikega života. Desno in levo od teh pa tekajo mravlje različnih velikosti in mnoge med njimi so oprtane z bubami in ličinkami bodočega zāroda. V teh kolonah so tudi delavke, družinske matere in bržkone še starci in nebogljeni paglavci. V srednji koloni, bi dejal, pa korakajo sami vojščaki. Ti se poznajo ne samo po tem, da so večji in da imajo več smisla za red, marveč tudi po tem, ker vodijo v svoji sredi ujetnike, ki so v tem primeru precej velike živalice, neka vrsta hroščev, ki jih rede mravlje kot svojo »živino«. Ti hrošči so včasih po 5 do 6 cm dolgi. Desno in levo vsakega izmed njih koraka desetorica posebno životnih mravelj in drži po eno nožico na hroščevem hrbtu. Videlo se mi je, kakor da bi trop pritlikavih ščenet vodil velikanskega slona. Pa tiste ujetniki niso samo vojne trofeje, ki bi jih mravlje vklele s seboj za parado. Kaj šel Mravlje jih prav pridno izkoriščajo, a jih tudi dobro krmijo, ker vedo, da tisti sladki nektar, ki ga izločajo hrošči in ki ga cenijo mravlje nad vsako drugo slaščico, ne more biti zastojni in da se jim izdatno krmljenje vselej bogato izplača.

Za svojo »živinico« pa se morajo mravlje trdo boriti: posebno včasih, če je družina mahna. bijejo srdito borbo, preden jo ukrote in udomatičijo.

Nenavadno zanimiv pri teh čudnih živalicah je tudi ustroj njihovih bivališč, zlasti na pokopališčih, ki si jih uredi na najbolj oddaljenem koncu mravljišč. Celo mravljišče je razdeljeno na tri glavne oddelke: Najprvo so skladišča živil, potem nekakšna porodnišnica, kjer so spravljena jajčka, ličinke in buhe bodočega zāroda in slednjič oddlek, ki ga tvorijo stanovanjska vojščakov, ki jih prebiva po 20 do 30 skupaj v eni celici. Skladišča z živilom so vselej v najboljšem stanju. Visoko od tal je zložena hrana, ki bi se od talne vlage lahko pokvarila, a pri tleh so zagrebena raznovrstna rastlinska semena, ki jih more biti toliko, da od njih lahko živi vsa družina na net do sedem mesecev, ko je zunaj vlažna tropska zima. V nekem manj

šem oddelku teh obširnih skladišč, sem našel kupe slamnatih bilk, ki so vse 2 do 3 mm dolge. Čemu jim služi ta »rezanica«, nisem mogel dognati. Morda za hrano, če ne, pa za gradbeni material, s katerim zidajo zlasti podzemne prostore svojih mravljišč, ki imajo včasih 5 do 6 kubičnih metrov prostornine.

Najbolj zanimiv pa je tisti konec mravljišča, kjer je pokopališče. Po hodnikih, ki vodijo h pokopališču, ne prestando in s svečanimi koraki stopicajo nekatere posebno velike mravlje. Človeku se zdi, kakor da bi se te živalice zavedale svoje visoke misije: čuvati rajnke, ki počivajo v majhnih celicah, desno in levo po dolgih gale-

rijah. Najlaglje bi jih primerjal s stariimi grobarji majhnega mesteca, kjer tradicija ukazuje globoko spoštovanje do domovanja pokojnikov. Vprašal sem se: kaj neki napravijo mravlje s temi malimi trupelci, ki jih leži tukaj na stotine? Ali jim nemara služijo celo za hrano, kadar pritisne glad? Najbrže ne, zakaj opazil sem, da morajo nekatera trupelca ležati nedotaknjena že dolgo časa, ker so samo še zaprašene lupinice, kj so se skušile, čim sem se jih samo nalahko dotaknil.

Kaj so te mravlje nemara res tako visoko razvita bitja, da čutijo pieteto do pokojnikov? Sam bi temu rad pritrdil, ali raje naj moja opazovanja po prej proučijo še drugi.

Dr. Fr. Zbašnik

Netek

Kaj je to: netek? Ne vem, če sta ta beseda in njen pomen še kje drugje znana kot v Ribniški dolini in njeni sosesčini, namreč v Vel. Laščah.

Netek treba šteti med najhujše nadloge, ki zadenejo lahko človeški rod! V litanijah molimo: »Šibe potresa, kuge, lakote in vojske reši nas, o Gospod!« Da ni med temi šibami naveden tudi netek, prihaja morda od tod, ker sta si lakota in netek v nekakem sorodstvu, dasi se po svojem bistvu precej razločujeta drug od drugega.

O šibi lakote govorimo tedaj, kadar primanjkuje jela, tedaj, kadar človek nima, da bi kaj v usta dal. Lakoto smo nekoliko skušali, vsaj mi navadni zemljani, za časa svetovne vojne. No, jaz pomnim še vso hujšo! Bil sem takrat še čisto otrok Sodim, da je bilo to leta 1859., ko se je Avstrija v zgornji Italiji vojskovala. Mogoče, da je bila baš ta vojna vzrok pomanjkanja v naših krajih. Sicer mi ni znano, če so se tudi tistikrat vršile kake revizijske živile, a nemara da so se, ker sem večkrat slišal reči mater: »Vojska vse vzame!«

Seveda, povzročila bi bila lahko lakoto tudi slaba letina, ker so bile prometne prilike v tistih časih še v povojih. Bodi kakor hoče, nam je takrat huda predla. Kruba sploh ni bilo. Vsak dan trikrat malo ovsenega močnika, to je bilo vse, kar je prišlo na mizo. Pa včasih malo krompirja. Pri nas ga je mati vedno le v oblicah kuhala, ker ga je šlo na ta način najmanj v upadek. A ko ga je potem kuhanega lupila, sem jaz prestregal komašne, ki so ji padale izpod noža in jih z veliko slastjo požiral. Tako lačen sem bil! Ni mi znano, koliko časa je to trajalo in če je bilo tudi drugod tako hudo. Meni se je vse tisto vtisnilo globoko v spomin. Nikoli pa nisem doživel neteka, ki je

morda še hujši kot lakota. Nemara, da se je ta nadloga pojavljala samo v davno minolih časih. Neprijetnost neteka je bila v tem, da si naprej in naprej jedel — pa nisi bil nikoli sit!

Čul sem praviti, da se je bil lotil pri nas ljudi nekoč netek na spomlad. Čim bolj so jedli, tem bolj so bili lačni! Navadni piskri niso več zadostovali za kuho. Nazadnje so kuhali samo še v kotlih. V velikanskih skledah so nosili jed na mizo. Ljudje so zajemali neutrudno in se mašili, da so jim skoro želodci popokali, ko pa so vstali od mize, so bili spet lačni. Še preden so prestopili hišni prag! Zdaj pa delaj, če moreš! Na njivah so ljudje kar omedlevali od nevečnosti. In tako jih je mučila lakota, da so jim vsled silnega poželenja plesale venomer vse mogoče jedi pred očmi. Zdaš, zdaj se je sklonil kdo in posegel po grudi zemlje, meneč, da ima kos kruha pred seboj. Ko na je ugriznil, je seveda razočaran izpljunil!

»Bog žegnaj!« je prišel skoro gotovo v času kake take nezgode v navado!

Da so se izkušali ljudje ob toliki netečnosti okoristiti pri jedi drug drugemu na škodo, je umevno. Ta in oni je znal z žlico tako spretno izpodkopavati jed, n. pr. kako kašo, da se je sredina, kjer je bilo največ zabele, zvalila proti njemu. Da bi se bil zaradi tega kdo prepiral, ni dopuščal ponos, pač pa je bilo dosti grdih pogledov in tihe »eze. Na jako zvit način si je pomagal večkrat neki očeanec, ki je bil posebno hud dedec. Ko je bila na vrsti zadnja jed, ki je bila po navadi najboljša, je hipoma položil žlico ali vilice na mizo, vstal in vzkliznil: »Kdor ni sit, ni božil!« Teh besed so se vsi ustrašili, domača družina baš tako kot najeti in drug za drugim so s kislim obruzom odložili jedilno orodje. Zakaj kdo bi bil hotel veljati za nebožegal! Ko pa so bili zunaj, se je vrli kučegazda smehljaje usedel zopet za mizo in tako dolgo pometal s štruklji ali poparjenimi mlinci, da je bila skleda prazna!

Na srečo so imeli ljudje tistikrat jako dobro letino za sabo. Vendar pa je začelo pri velikem požaruštvu sčasoma živili nedostajati. In kdo ve, kam bi bilo to dovedlo, ako bi se ne bil usmilil ljudi sv. Vid, ki pravijo, da je češenj sit. Tisto pomlad so češnje tako obrodile kot morda še nikoli. Ko so bile dozorele, so se ljudje kot ose vsuli nanje. In glej čudo! Ko so se jih nazobali, so imeli

po dolgem času prvič zopet občutek, da so siti. Pa ne samo to! Češnje so jih ozdravile tako, da so jim poslej tudi druge jedi zopet tekstile. Sv. Vid pač ni hotel biti sam sit! —

Tako sem slišal praviti. Zdaj naj pa pove kdo, ali je v vsem tem kako zrnec resnice, ali pa je »netek« zgozlj plod ljudske domišljije! —

V sibirski ledenici in med grenlandskimi Eskimi

Osemdeset stopinj Celzija pod ničlo! — Grozote snežnih me-težev — Ganljivo srečanje s severnim medvedom — Eskimi so zadovoljni!

Zdaj, ko je najhujši mraz pri nas minul, utegnejo čitatelji še z večjim zanimanjem čitati o grozotah najne-srečnejših krajev pod solncem — če smemo tako reči —, kjer so vajeni pre-našati 50 in 60 Celzijevih stopinj pod ničlo kakor mi nemara 25 do 30 sto-pinj in kjer jim je pri minus 25° C vsekako topleje kakor nam, kadar »sa-mo« zmrzuje. Zdaj, ko nam je od naj-hujšega mraza že odleglo, bo še tem bolj pikantno vživljati se v mraz tajge (sibirskega pragozda) in severne Gren-landije. Ali ne?

Moja prva zima v Sibiriji

»Če ti je mraz, pridi k nam, da se ogreješ. Imamo zelo toplo zimo; danes je bilo samo 32° Réamurja pod ničlo.«

Tako mi je pisal, poroča N. Tassin z Dunaja, v Verhojansk v Sibiriji eden izmed mojih prijateljev, političen iz-gnanec kakor jaz; pisal mi je iz Jakut-ska, glavnega mesta guvernemana.

Navadno so potrebovala pisma iz Jakutska v Verhojansk blizu tri mesece,

Mrož

Irkutsk

to pismo pa je prispelo z rekordno naglavo: potovalo ni nič več ko pet tednov! Zakaj? Ker ga je bil vzel s seboj neki član znanstvene odprave, ki se je mudila v okraju Verhojansk, da preišče floro in favno te pokrajine. Znanstvene ekspedicije v Sibiriji pa poslujejo s hitrostjo, o kateri se uradni pošti niti ne sanja.

Jakutsk je raj nasproti Verhojansku

Prečital sem pismo in pogledal na toplomer pri oknu. Kazal je 58 stopinj Réaumurja pod ničlo, torej 72 stopinj Celzija. Vzdihnil sem. Kolike sreče, če bi zdaj mogel biti v Jakutsku! Tam ni zdaj nič več ko 32 stopinj Réaumurja. Če bi se mogel zgoditi čudež, da bi me za nekaj dni premestili tjakaj! Tam je pred vsem toplo: za sibirske zimske razmere je temperatura minus 32 stopinj Réaumurja, torej 40 stopinj Celzija, zelo zmerna. Ob tej temperaturi greš lahko na izprehod z nezagnjenim obrazom in je dovolj, da si zavaruješ ušesa pred mrazom. Toda tukaj, v tem prokletem Verhojansku, se niti ne upaš stopiti na hišni prag in še tedaj se moraš tako zaviti v kožuho, da nisi več podoben človeku.

Pod snegom

Verhojansk je najmrzlejšo mesto na zemlji. (Glej tabelo v »Živ. in svetu« str. 147, knjiga 5). Tu je celo mrzlejšo kakor v Colymsku, ki leži 800 km severneje na obali Ledenega morja. Tu traja zima sedem do osem mesecev in temperatura pade včasih podnevi izpod 80 stopinj Celzija. V takem času je mestece docela izumrlo. Vsi prebivalci se zarijejo nalik krutom pod zemljo, prav za prav pod sneg in se včasih po cele dneve ne upajo na cesto. Večina hiš je zidana tako globoko v zemljo, da segajo jedva dimniki iznad snega. Kdor bi se upal v takem mrazu, ki ga v Evropi nihče ne more niti pojmiti, iti na cesto, bi bil pravi junak. Član ekspedicije, ki mi je bil prinesel pismo mojega prijatelja, je bil tako drzen in je pri neki priliki skočil brez pokrivala, gologlav za tri minute ven. Posledice so bile strašne: Njegov zmrzli nos je bil sprva bel ko sneg, nato je poškratel, potem je postal višnjevo rdeč in je tako izgubil vse barve mavrice.

Ne vem, ali si čitatelj more predstavljati snežni vihar v mrazu 80 sto-

pinj Celzija pod ničlo. Jaz sem ga doživel in moram reči, da je to eden izmed najdivjejših prirodnih prizorov, kar jih premore naš planet. Tudi najpogumnejšega in najmočnejšega moža obide nehote instinktivna groza in ljudje se trenetaje stiskajo drug k drugemu v svojih s snegom zametanih duplinah. Zunaj poka in grmi, kakor da bi streljali iz težkih možnarjev. To so stoletne smreke in jelke, ki jih razganja mraz. Včasih grmi tudi zemlja, ki nastajajo v njej kakor ob potrebnih globoke razpoke, tako široke in tako globoke, da bi v njih bilo prostora za cele hiše. Ko je vihar naposled minul, ljudje navadno ne morejo iz svojih koč in morajo dolgo kopati in odmetavati sneg, da si utro tesne rove od hiše do hiše.

Zveri je groza

Gorje vsem živim bitjem, ki jih »purga« zaloti na planem. Često dobe cele karavane pokopane pod snegom. Celo živali tajge prestraši snežni vihar na smrt in zrak pretresa zateglo, otožno tulenje. Medvedi se žarijejo v najgloblje votline, volkovi se stisnejo kje v nižavi t. snu drug k drugemu, pri čemer obkrajne živali neredko zmrznejo, in ob takih prilikah najdejo prebivalci stotine vran, edine ptice, ki ostanejo tu čez zimo, mrtve na tleh.

Zakaj so me imeli za lažnivca

Kurjava je po evropskih pojmihi uprav potratna. Tudi če kaže toplomer na oknu 80 stopinj Celzija pod ničlo, je v sobi vendarle vroče kakor v parni kopeli. Premoga tukaj seveda ne poznajo, zato pa tem bolj les. Na tisoče kilometrov v daljavo se razprostira »tajga«, nihče ni gospodar nad njo, nihče ne tirja davkov za njo, gostoljubna je za vsakogar, ki si hoče tod nasekati drv. Kakšno vrednost naj bi tudi imel gozd v deželi, kjer pride na vsakega prebivalca več sto kvadratnih kilometrov prastarega in gosto zaraslega gozda! Ko sem nekoč pripovedoval staremu Jakutu, da stane v naših krajih smreka toliko kakor tu dva severna jelena, je nejeverno zmajal z glavo in me je zanesljivo imel za največjega lažnivca tega sveta.

Pripovedoval sem tem ljudem, kako je življenje v onih daljnih deželah, o katerih niti moj tolmač ni imel pojma. Stiskali so se k razbeljenemu kamnu

In so nepremično prisluškovali mojim besedam ali boljše besedam mojega tolmača.

Ko sem jim povedal, da v moji domovini solnce vse leto dan za dnem vzhaja in da so tam nekateri kraji, kjer ne poznajo ne snega ne ledu, mi očividno niso verjeli, vendar mi na zunaj niso pokazali, da bi me imeli za lažnivca. Zakaj ne bi človek nekoliko pretiraval, če ga veseli, so najbrže mislili. Ko pa sem jim jel pripovedovati o večnadstropnih hišah in celo o nebotičnikih, jim je bilo preveč. Kolikor sem mogel razumeti, je tolmač moje besede tako prevedel, kakor da bi v teh pravljicnih deželah enostavno kupičili hišo na hišo, tako, da bi v Ameriki tucač in več enonadstropnih hiš položili drugo vrhu druge. Ko sem jim hotel to nezmiselnost izbiti iz glave, je poslušalce minila potrpežljivost. Nekaj starec je jezno zmajal z glavo, prezirljivo mlasknil z jezikom in izustil polglasen osoren krik.

Vso noč nato nisem mogel zaspati. Snežni vihar je divjal z vso silo in nagomilil nad nami belo grobno plast. Ko sem drugo jutro vstal, nisem mogel odpreti vrat. Šele pozno popoldne so me postrežljivi Jakuti izkopalji, tisti Jakuti, ki so bili zaradi mojih laži tako ogroženi.

In zdaj na Dunaju — na tem fantastičnem Dunaju, kjer so hiše po pet in šest nagradene druga vrh druge in osvetljene namestu s treskami z nekim čarobnim fluidom, kjer dreve po cestah vozovi, tolikšni kakor v Verhojansku hiše, ne da bi jih vleklj severni jeleni ali psi — na tem Dunaju se ljudje zgroze, če pade termometer 10 do 15 stopinj pod ničlo, in grenko tožijo o mrazu. Poslušam te tožbe in v spomin mi prihaja zima v Verhojansku z mnogimi, mnogimi dnevi, ko je bilo 80 stopinj pod ničlo. Vse v življenju je relativno.

★

Nič manj zanimivo, čeprav znatno manj mrzlo kot v Verhojansku, ni življenje Eskimov na Grenlandiji. Poslušajte, kaj pripoveduje George Palmer Putnam, vodja po njem imenovane arktične ekspedicije!

Življenje v ledu in snegu

»Ali ne bi rajši ostavili to mrzlo in negostoljubno deželo in se preselili v južnejše kraje?«

To vprašanje sem bil v tej ali oni obliki večkrat zadal severnogrenlandskim Eskimom in vselej sem dobil negativen odgovor. Oni so srečni v svoji domovini; in jih je strah neznanega novega podnebja. Najboljši odgovor, kar sem jih dobil, pa mi je dal starec, ki je živel nad 60 let na obalah Whale Sounda.

»Toliko in toliko let sem vsako poletje opazoval, kako se vali led s Kamin Basina proti jugu. Vso pomlad, vse poletje — sneg in samo sneg in vedno ga žene proti jugu. Kako strašna dežela mora biti tam doli na jugu!«

V tem odgovoru je bilo, kakor domnevam, mnogo finega podzavestnega načina opazovanja. Eskimi imajo vrhu tega nemalo zmisla za humor.

Če se nočejo izseliti, se mi zdi, da zato, ker se boje, da bi se nenadoma ne znašli v nenavadnih okolnostih in na loviščih, ki jih niso vajeni. Arktične živali so Eskimu najboljše prijateljice in na poznavanju njih navad temelji vse njegovo življenje. Kdor živi v onih predelih, mora biti dober lovec in poznati vse zvijače in lokavstva svojega plena.

V Baffin Islandu sem Eskimom izčrpno pripovedoval o naših živalih. Avalisha in Kavaou, naša eskimska prijatelja, sta z mnogo večjim zanimanjem poslušala naše pripovedovanje o levu, opici, slonu in slično, kakor vse drugo. Najbolj smo jim ustregli, kadar smo jim kazali slike in popise iz življenja v džungli.

Primitivno življenje Eskimov

Oba sta domovala v majhni kabini na naši ladji, kjer smo imeli del svojih zalog. Tukaj sta si razprostrla svoje kože, kadar sta hotela spati, ali pa sta sedela in se pomenkovala z nami, obenem pa sta z neverjetno spretnostjo rezljala majhne figure iz mroževih, medvedovih in kiakovih kosti. Včasih sta si tudi ogledovala slike v časopisih. Spominjam se zelo dobro pogovora, v katerem sem jima pojasnil, kaj je konj. Pri tem moram omeniti, da še nikdar nista videla konja; pazljivo in počasi sta poslušala ter nam zadajala vprašanja.

»Tak nekaj mrož na suhem?« je menil Avalisha.

Z nekaterimi omejitvami smo pristali na to definicijo. Ona pa sta o proble-

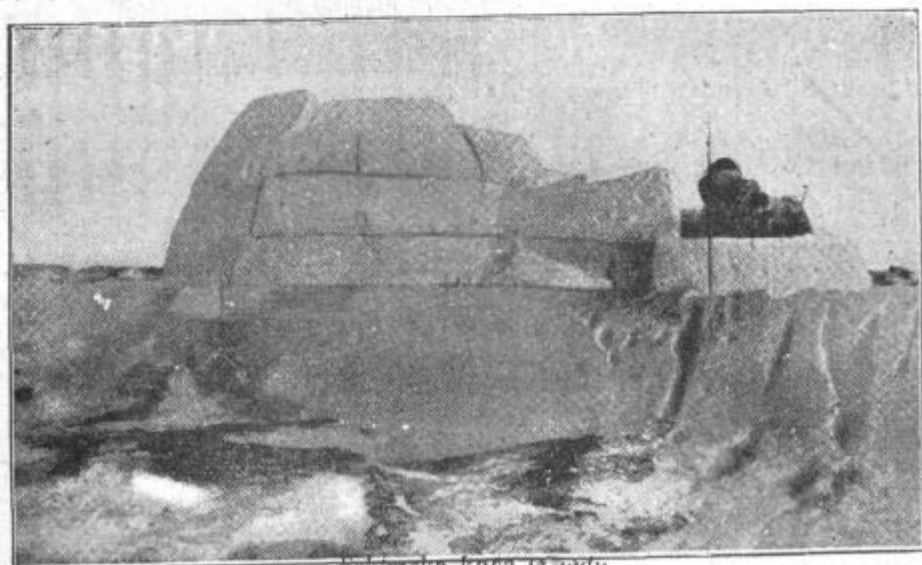
mu še dalje razmišljala in nato zmajala z glavo.

»Ni dobro za jesti,« je bila Avalisheva sodba. »Ni ribjega olja. Koža brez cene in konj nima slonovine. Komu koristi, ako je samo lepo pogledati.«

Največji ugled in spoštovanje med arktičnimi živalmi uživata polarni medved in mrož, ki imata vsak svoj lasten revir. Navadili smo se gledati v severnem medvedu kopno žival, dejstvo pa je, da živi mnogo več v vodi. Une si-

Eskimi grade koco iz ledenih plošč

Eskimska koca iz ledu

cer hoditi kot človek, plava pa nič manj spretno od tjučenja. Živi največ na arktičnem plavajočem ledu in kjer so tjučenja, tam najdeš tudi severnega medveda, ki so mu poglavitna hrana.

Nenavaden lovski doživljaj

Knud Rasmussen, sloviti raziskovalec in avtoriteta na področju proučevanja Eskimov, je bil nekoč daleč zunaj

padel v vodo. Z vso močjo se je oklenil kosa ledu, ki je plaval v bližini, zakaj ledena skorja je bila na robu preterka, da bi mogel zgrabiti za njo in se rešiti na suho.

»Medved,« je pripovedoval Rasmussen, »me je imel za tovariša. Nikakor se ni bal in tudi ni kazal želje, da bi me hotel napasti. Očividno je mislil, da sva oba v enako nevšečnem položaju in

IZ DEŽELE VEČNEGA LEDU

Sl. 1. predstavlja Grenlandko v narodni noši, sl. 2. koščene rezbarije, sl. 3. pa skulpture, ki so jih našli v tej deželi.

na ledu, med tem ko je bil njegov edini spremljevalec zaostal kako miljo za njim. Izsledil je mogočnega medveda in ga je začel zasledovati. Medved je šel v vodo in je zadovoljno plaval v skalnatem bazenu, širokem kakih 20 metrov. Videlo se je, kakor da bi ga človek manj zanimal od psov, ki so spremljali Rasmussena. Le-ta se je priplazil bliže, pri tem pa je zašel na oretenak led, ki se mu je vdrl, da je

da so psi, ki so divje tulili, najini skupni sovražniki. In v resnici je priplaval k meni in čutil sem, kako se me je dotaknil s svojimi šapami. Z glavo se je obrnil k psom in razjarjen godrnjal.»

Med tem pa je prišel Eskim, Rasmussenov prijatelj, in mu je pomagal iz vode, kjer je od izčrpanosti in od mraza tako obnemogel, da se je onesvestil. Ko se je zavedel, je bila njegova prva prošnja, naj medvedu prizanes-

jo, toda bilo je na žalost že prepozno. Lovec je bil medveda, ki je kakih 20 minut plaval z Rasmussenom naokoli, že ustrelil.

Tjuljenjevo in mroževo meso

Meso tjuljenjev in mrožev služi Eskimu za hrano. Lov na mrože, ki ga uprizarjajo prebivalci arktičnih pokrajin s harpunami in sulicami v svojih lahkih kajakih, je lep sportni dogodek. Ob takih prilikah se izkaže spretnost in pogum.

Orožje, ki ga pri teh lovih uporabljajo, je v bistvu isto, ki je človeku služilo že v kameniti dobi. To orožje tvori preprosta harpuna z mehurjem iz mroževe kože, napolnjenim z zrakom, in sulica z dolgim ročajem. Ta oprema služi Eskimom že stoletja. Uporaba strelnega orožja bi bila docela nezmišelnost, zakaj mrož se takoj potopi, če ga obstreliš v vodi. Lovec na mrože mora stremeti za tem, da se živall kolikor moči približa in potem zaluči harpuno iz daljave kakih 15 do 20 metrov. Še vedno dokaj opasna bližina, če gre lovec na samca z močnimi čekani. V tistem trenutku, ko je harpuna zalučena, začne na čolnu odvijati dolgo spajajočo vrvo. Če gre vse po sreči, skuša mrož s harpuno v tilniku pobegniti, včasih pa napade čoln in pogosto doleti pogumne eskimske lovce smrt. Smer, ki jo mrož ubere, označuje zračni mehur. Žival se kmalu upeha; lovci jo potegnejo kvišku in jo s sulicami pokončajo.

Lov na tjuljenje zahteva mnogo potrpežljivosti in lovci morajo včasih čakati po več ur, da jim pride plen pred oči. Tudi moškati voli spadajo na jedilni list Eskimov, toda danes so že skoro popolnoma izumrli na Grenlandiji, pa tudi v bolj oddaljenih polarnih pokrajinah. Nedavno tega je kanadska vlada prepovedala brezobziren lov na to žival.

Trgovina s kožami

Gospodarsko podlago Eskimov tvori lov na lisice. Domala vsi prebivalci ob Hudson - bayu in v bolj oddaljenih naselbinah arktičnega otočja in severne Grenlandije so več ali manj odvisni od trgovine. Skoro 80 odstotkov njihovega menjalnega blaga sestoji iz lisičjih kož in tako je blagostanje Eskimov odvisno največ od uspeha njihovega zimskega lova.

Ena izmed najzanimivejših polarnih živali je sobolja miš. Prvotno so te živali živele v Skandinaviji, toda mnogo jih je tudi še v severni Grenlandiji in v arktični Ameriki. Gnezda si spletajo pod mahom iz drobnih suhih slamnatih bilk, ki so včasih pomešane tudi z dlako. Sobolje miši so rastlinojede, zelo živalne in predvsem nenavadno pogumne. Včasih postanejo pravcata nadloga za prebivalce in znano je, da se v gotovem razdobju vsaj v Skandinaviji selijo in preplavijo ter uničijo cele dežele. Vzrokov takih selitev je brez dvoma iskati v njihovi veliki plodovitosti in v pomanjkanju hrane. Pri teh selitvah jih preganjajo vsakovrstne živali, da celo domače živali sodelujejo pri uničevanju soboljih miši. Potovanje traja vse do tlej, dokler ne dosežejo obale. Tam poskačejo v vodo in plavajo, dokler od utrujenosti in nemoči ne poginejo.

Toda arktične prilike so preveč neugodne, da bi se sobolje miši tam hitro razmnožile. Vse kaže, da je vsem arktičnim živalim usojen pogin. Za živali, ki dajejo kožuho, bodo sicer za nesljivo prej ali slej izdane zaščitne odredbe; toda potem bo vprašanje prehrane naletelo na nekatere težave, ki jih ne bo tako lahko odstraniti.

»Črno vprašanje« v Ameriki

Kdor pozna Ameriko, ve, kakšen pomen ima zanjo vprašanje črncev ne samo v družabnem življenju, temveč tudi v kulturnem in političnem področju. Amerika zatrjuje, da se brani le pred navalom črnega in rumenega plemena, isto pa pravi tudi Avstralija, kjer so priseljeniški zakoni strožji nego v Zedinjenih državah.

O tem važnem vprašanju je izjavil prvoboritelj za osvobodjenje vseh tako zvanih »nebelih narodov« Marko Garvey: Vsak človek dvajsetega stoletja bi se moral sramovati obstoja tega vprašanja. V Ameriki živi danes 12 milijonov črncev, čijih gospodarska in kulturna stopnja ni nižja od belcev. Črnici pripadajo veliki zvezci, ki se bori za popolno osvobodjenje. Črnici študirajo v velikem številu na univerzah v Londonu in Parizu in je med njimi mnogo odličnih učenjakov. Borimo se za svobodo in enakopravnost in smatramo, da je pod človeško častjo izključevati iz političnega in družabnega življenja ljudi, ki nimajo bele kože. Ameriška zveza je dosegla, da je dobilo 4 milijonov črncev pravico udeležbe pri predsedniških volitvah. (Ti 4 milijoni so glasovali proti sedanjemu predsedniku Hooveru.) Zveza razpolaga po vsem svetu z 200 časopisi, ki se bavijo izključno le z vprašanjem osvobodjenja »nebelih narodov«.

Mara Lindtnerjeva

Dva meseca v Švici

(Dalje)

Kako govore v Bernu

V Bernu in okolici obvlada prebivalstvo nemščino in francoščino. Francoščino izgovarjajo lepo in pravilno, nemščina pa se čuje skoro izključno v narečju, ki ga Švicarji sami imenujejo »Schwyzer Tütsch«. Književno nemščino govore samo s tujci.

»Schwyzer Tütsch« je težko umljivo narečje, ki ga celo Nemci ne razumejo. Navajam samo nekaj stavkov kot primer: »Sch, Hansi, tanz einisch z ringsetum! No einisch, u gäng no einisch, du verfußisch ja süsch vor luter nüt tue und gäng nume guet ha! La gseh Berna, wie salutiere d' Bärner Rekrute? U du, Mani, zeig o d'ner Chünscht.« Tako nagovarjajo v bernskem medvedjaku medvede po imenih, da plešejo in salutirajo.

Švicarsko narečje se uči tudi po ljudskih šolah in so berila za učence t skana v »Schwyzer Tütsch«. Narečje je tudi v vseh švicarskih narodnih pesmih, ki se pri petju iztekajo v znano »jod'an'je«. Petje se goji že pri otrocih, sicer pa skrbijo za to številna pevška društva. V teh društvih so poedini pevci pravi mojstri v »jod'anju«. Dobre jodlar'e iščejo v Švici tako, kakor drugod dobre tenorje.

Bernski medved

Kanton in mesto Bern imata oba v svojih grbih medveda, kakor imajo tudi druga mesta in države v svojih grbih razne živali, tako leva, bika, orla, zmaja itd. Dasi pa drugod živali, ki je v grbu, ni odkazana nobena uloga, je medved pri prebivalstvu mesta in kantona Bern. ljubljenec posebne vrste. Imajo ga tako v čišlih, da ga upodabljajo, kjer le morejo. Njegovo podobo najdeš na hišah, na steklenih predmetih, na k'jukah, na slaščicah in pecivu, na vsakovrstnih ovojih in mašone na vsakem predmetu, ki se izdeluje v mestu ali njegovi okolici.

Medved je vohč simbol sreče in ob novem letu mora biti na mizi njegovo meso, da je dočeno leto srečno. Ševeda je sedaj že težko dobiti medvedje meso, v nedavnem času pa je bilo to lažja stvar, kajti v Bernskem kantonu je bilo

obilno medvedov. Sedaj se medved le redkokedaj dobi na prostem in spominjajo nanj samo še nekatera krajevna imena. (Bern, Bärensgraben).

Se iz srednjega veka vzdržuje mesto velik medvedjak, v katerem je vedno dovolj medvedov. Bernčani zelo pazijo, da imajo v njem vedno svež in nov zarod. Sedaj je v medvedjaku 16 medvedov različne starosti. V treh velikih globokih jamah, ki so lepo obzidane, se medvedi prosto kretajo in so v veliko zabavo gledalcem, ki jih je vedno dovolj ob ograjah nad jamami. Vsi jim prinašajo korenja, smokev in slaščic, a za to morajo kazati svoje umetnosti. Prosijo, salutirajo ali plešejo, mladiči pa se igrajo in prekopicujejo. Ponavljajo se komični prizori in pri gledalcih je vedno dovolj smeha. Največja zabava pa je takrat, če kdo od gledalcev vliwa od zgoraj medvedu mleko v žrelo. Pri medvedih nastane tedaj prerivanje in oblizovanje na vse strani. Da morejo medvedi plezati, jim postavijo v jamah velike posekane smreke, ki pa se kmalu posušijo, ker jih medvedje temeljito oskub'jo in razpraska'je.

Medvedjak z medvedi je privlačnost za tujca in domačina in ne moreš si prav predstavljati Berna brez medveda.

Pokrajina in kmetje

V Švici je vsako leto 1. avgusta narodni praznik. Ta dan se proslavlja zvezna ustava iz l. 1848. Na ta praznik je vse v zastavah, po uradih in pri podjetjih se dela samo dopoldne, popoldne pa se po vseh mestih vršijo slavnosti.

Za naše pojme je pokrajina izven mest, tako v bernskem kantonu, kakor tudi v večini drugih kantonov, kljub vsem prirodnim krasotam nekam prazna. Nikjer ne vidiš cerkvic, na poljih manjkajo kozelci, vasi so bolj redke in še te niso večke ker navadno nikjer ni veliko kmečkih domov skupaj. Nasprotno so kmečki domovi raztreseni po večini ob glavnih cestah. Kjer bi pričakoval cerkevce, tam je povsod hotel. Ob jezerih najdeš največ gradov, ki zelo dvigajo pokrajinsko slikovitost.

Ob pogledu raz kako vzvišeno točko vidiš več travnikov nego polja, kar

znači, da je švicarski kmet bolj živino-rejec nego poljedelec. Polja in travniki pa so lepo obdelani in rast je povsod bujna. Ko sem občudovala bujno rast, so mi odgovorili, da je v zemlji mnogo religije, kar pa si nisem znala prav tolmačiti. Da je to izražanje simbolično in da misli švicarski kmet pri tem na gnoj, ki daje zemlji moč, kakor jo daje religija ljudem, na to so me opozorili že kasneje.

žival obvarovana pred muhami in brenclji.

Švicarsko kmetijstvo je glede obratovanja na višku, toda male kmetije so zelo obremenjene, ker so obratovalni stroški previsoki. Kmet leze v do'gove in posledica bo obubožanje, ako ne bo pomoči. Hiranje malih kmetij se opaža zlasti po višje ležečih dolinah in po hribih in že preti Švici opasnost, da se ti kraji po-

Skuptna vaških deklet v dolini Lötsch

Po dolinah živine nisem videla mnogo, toliko več pa po planinah, kjer je bila na paši. Gozdov v Švici ne manjka.

Kmečki domovi so lepi kakor vile. Povsod je snaga in celo gnojišča ne kvarijo celotnega vtisa, ker so na poseben način preprežena s slamo. Švicarski kmet obratuje na poljih in travnikih, kakor tudi doma samo s stroji in mu je električna sila povsod na razpolago. Na cestah sem srečavala kmečke vozove, na katerih sem opazila, da imajo na ojnica pritrjeno posebno posodo, iz katere se je širil nad živino dim. Povedali so mi, da je ta naprava v Švici povsod v rabi in da služi za to, da je

lagoma izprazniijo in postanejo neobjudeni. To bo velik udarec ne le za narodno gospodarstvo, marveč za švicarsko kulturo sploh, kajti v hribih je zibelka vsega švicarskega pokreta in švicarskega duha.

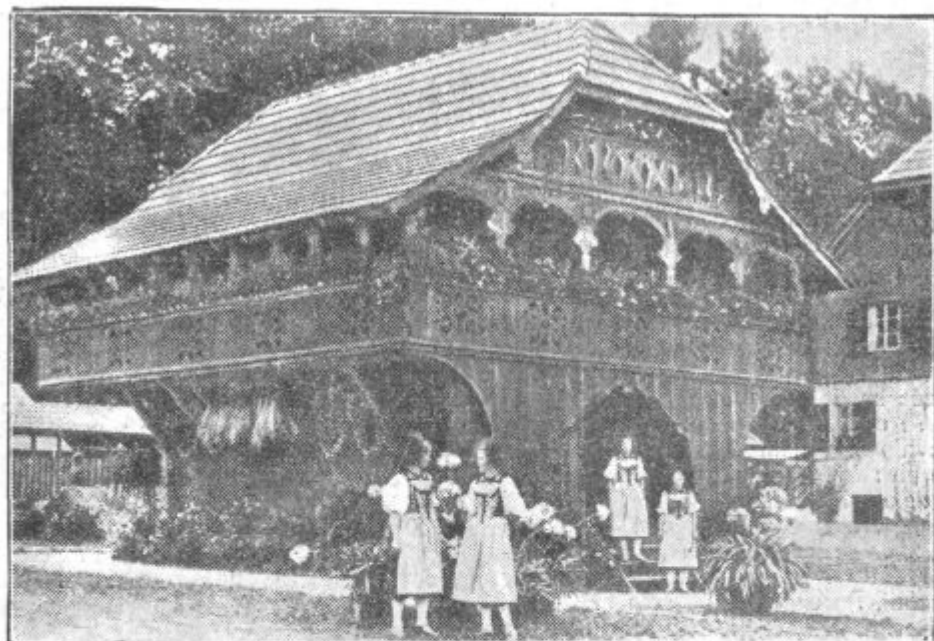
Te nezdrave razmere pospešuje alkohol, ki mu je kmet zelo vdan. Kmečki rod je pa tudi že manj odporen, ker so se kmetje ženili skozi stoletja doma in ni bilo dovolj rasnega križanja. Posledica so prenapolnjene blaznice in drugi slični zavodi.

Zvezna vlada in kantoni se trudijo, da bi dali švicarskemu kmetu novo spodbudo, posebno pa, da bi ga odvadili alkohola.

Bern je zaradi svoje osrednje lege in ugodnih prometnih zvez izhodišče za

poljubne krajiše in daljše dolinske, kakor tudi gorske izlete. Brez truda in za mal denar dosežeš že lepe gorske višine v razmeroma kratkem času.

Takoj prve dni svojega bivanja v Bernu sem v družbi prijateljice in njene

Ementalski skedenj

Alroiska planina v Tesinskih Alpah

znanke napravila izlet na Gurten-Kulm v višini 861 m. To je najbližja razgledna točka, kamor zahajajo Bernčani prav radi popoldne na čaj. Od tu sem prvi-krat zagledala mogočno gorsko skupino Jungfrau. Nisem mislila, da jo bom kdaj tudi od blizu občudovala. Na Gurten-Kulm pelje iz Berna zobna železnica. Vožnja traja en četrt ure, cena je prav nizka. Gori je velik hotel z odlično postrežbo. Na prostrani terasi smo občudovali narodo in se okrepčale z običajnim čajem. Presenetilo me je, da servirajo kruh in sladkor v papirju. V Bern smo se vračale peš po lepo izpeljani poti, ki v ravnini zavije v lep gozd »Dählhölzli« ob reki Aari. Ob pogledu na Aaro sem videla posamezne plavače, ki so plavali po sredi deroče reke in vlekli za seboj večje vreče, ki so jih imeli privezane okoli pasu. Tovarišici sta mi pojasnili, da so vreče nepremočljive in da imajo plavači v njih svojo obleko. Vreče so deloma napolnjene z zrakom, da se obdrže nad vodo. Ti plavači priplavajo iz velikih daljav, ker je plavanje po reki navzdol zaradi velike brzine zelo prijeten in lep sport. Po isti poti pa je vračanje nemogoče, ker po reki navzgor se s plavanjem ne pride nikamor. Zato ima vsak plavač obleko kar s seboj. Po enourni hoji smo bile zopet v Bernu, plavači, ki smo jih videle, pa so bili že bogvekod.

Selisbühl

Posamezne avtodružbe v Bernu aranžirajo v poletnih sezonah ob gotovih dneh posebne izlete. Na določeni turf postanejo avtobusi povsod, kjer je videti kako zanimivost, postanejo pa tudi na točkah, ki so primerne za okrepčila izletnikov. Za neko soboto popoldne je bil aranžiran izlet z avtobusi na Selisbühl pod Stockhornkette. Cesta do tja je do gotove višine asfaltirana, ko pa preneha asfalt, priččenja gladka gorska cesta, ki služi samo tujskemu prometu. Izpeljana je ta gorska cesta v nižjih legah mimo lepo zelenih travnikov in skozi krasne gozdove, v višjih legah pa se vije ob gorskih pobočjih v velikih serpentinah vedno višje in višje, dokler ne doseže višino 1800 m, kjer je Selisbühl. Vožnja po tej cesti je divna in nudi ves čas krasen razgled v dolino in na cel venec visokih hribov. Vidi se tudi v dolino Emmenthal, kjer se izdeluje sr svetovnega slovesa.

Priključili smo se družbi, ki je štela nad 70 izletnikov. Vozili smo se v treh

elegantnih avtobusih, vsak na komodnem sedežu in s prostim razgledom na vse strani. Pod Selisbühлом v višini 1150 m stoji velškanski hotel in kopalnišče »Gurmgel«. Ta hotel ima 400 sob in je popolnoma opremljen za zimski sport. Hotel je nov in je bil sezidan na mestu, kjer je stal prej manjši hotel, ki pa je pogorel. Sedanji hotel je poleti letovišče, pozimi pa zbirališče sportnikov. Tu se shajajo mogočniki vseh narodnosti in streže jim vse v živrejah. Turisti in izletniki so postreženi v posebnih prostorih in bolj preprosto, toda nič manj fino in dobro. Hotel se baje ne rentira, ker je prevelik in urejen preveč razkošno. Ko smo se vrnili s Selisbühla, se je v tem hotelu ustavila vsa naša družba in smo vsi tu južinali. Za komplet čaj, t. j. čaj s sirovim maslom, medom in pecivom sem plačala 1 fr 50 cent. Vožnja na Selisbühl in nazaj je trajala od pol 2. popoldne do 7. ure zvečer in smo prevozili skupaj kakih 150 kilometrov. Plačala sem za to vožnjo 6 frankov.

St. Beatenberg

S prijateljico sva obiskali v večji družbi tudi slavno letovišče in klimatično zdravilišče St. Beatenberg, ki leži na pogorju enakega imena v višini 1300 m. Pogorje se razteza med Thuner- in Brienzer-See nad Interlaken, ter dosega na najvišji točki skoro 2000 m. Nasproti St. Beatenberg je gorska skupina »Jungfrau«. St. Beatenberg je bil prvotno le majhna gorska vas, sedaj je pa večji letoviški kraj z velikimi hoteli in ličnimi vilami, ki jih imenujejo šaete. Ti šaeti so večje ali manjše lesene zgradbe z zidanim temeljem in služijo samo za poletno bivanje. Nasprotno so hoteli urejeni tudi za zimsko bivanje. St. Beatenberg ima namreč podnebje med vsem višinskim letoviščem in zdraviliščem v Švici in je zato zelo obiskan kraj. Gori pošiljajo v poletni sezoni tudi otroke, da se zdravijo in okrepijo. V posameznih večjih šaletih so poleti nastanjene cele kolonije otrok — 20 do 30 po številu — in so pod nadzorstvom odličnih vzgojiteljic. Takih kolonij je cela vrsta in so otroci ločeni po starosti. Običajna cena za celo penzijo je 200 šv. frankov na mesec.

Središče družabnega življenja in zabav v zdravilišču je hotel »Regina«, ki je najlepši in največji hotel, sicer je pa zelo živahno tudi v Zdraviliškem domu, hotelu National in Grand-hotelu. Drugi

hoteli so manjši, a so ravno tako polni življenja. Otroci pa se prosto kretajo po planini.

Da prideš iz Berna na St. Beatenberg, moraš uporabiti železnico do mesta Thun ob Thuner-See. Brzovlak vozi tja približno eno uro. Od Thuna se s parnikom prepelješ do Beatenbucht, kar traja dve uri, ker križari parnik od ene obale do druge. Od Beatenbucht ali prav za prav od postajališča Merlingen je do letovišča St. Beatenberg izpeljana 1700 m dolga vzpenjača, po kateri traja vožnja kake četrte ure. V letovišču samem pa vozijo avtobusi po lepi asfaltirani cesti od enega kraja do drugega

pol ure. Za vse te vožnje tja in nazaj plačaš 12 frankov.

Iz St. Beatenberga je povsod krasen razgled v dolino, zlasti na Interlaken in na Thuner-See. V vsej razkošnosti pa imaš pred seboj gorsko trojico Jungfrau, Mönch in Eiger. Lep pogled imaš tudi na Niesen, t. j. nekaj nad 2000 m visok hrib, ki stoji osamljen pred ledeniki Bernskih Alp in je za vso okoličo vremenski prorok, kakor pri nas Krim.

Izlet na St. Beatenberg je zelo prijetna in hvaležna tura, na kateri se ti v enem dnevu nudi toliko zanimivosti, kakor malokje drugod.

(Konec prihodnjič)

Od kovaškega vajenca do predsednika republike

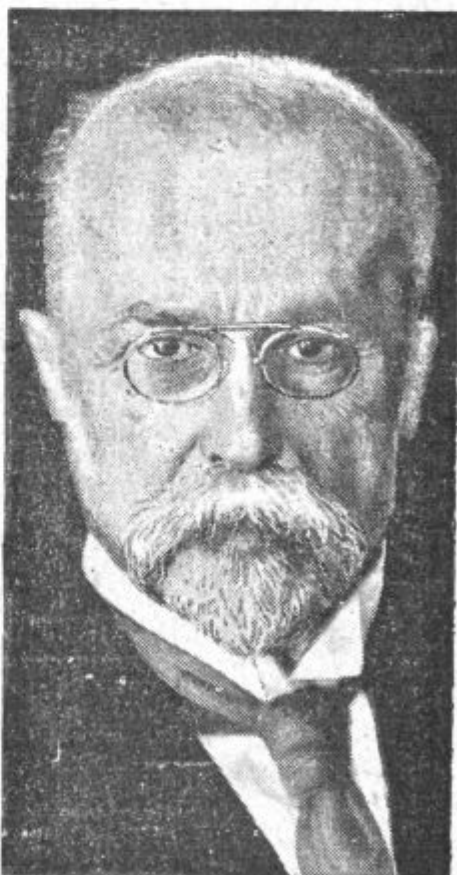
AVTOBIOGRAFIJA IZ L. 1875.

O priliki 79. rojstnega dne predsednika češkoslovaške republike, velikega državnika, filozofa in človeka

T. G. MASARYKA.

To, kar hočem povedati o svoji mladosti, je očrtano v luči mojega sedanjega pojmovanja; marsikaj, mogoče čisto postranskega, je vdeleno v okvir umetne celotne slike. Manjka genetični razvoj, ki je potreben za pravilno presojo posameznika kot človeka. Mogoče pa je prav ta nedostatek sredstvo za pravo presojanje. Nadalje morem sedaj nuditi samo premise svojega življenja, zaključka pa še ne morem podati. Po pravici zahteva Cellini (Goethe) avtobiografijo od štiridesetletnika: bo li ta mlajša koristila? In končno: »svetu pripada to, kar misliš; tvoja last je samo to, kar čutiš.«

Rojen v majhnem pokrajinskem mestu Moravske — 7. marca 1850. — sem užival v rani mladosti skrbno nego in vzgojo svoje dobre matere, čije požrtvovalni ljubezni sem dolžan vso hvalo: sladke ure domačega miru in ljubezni mi bodo vedno najljubši spomini; ljubezen do staršev in dveh bratov mi je bila v trpkih urah pogosto edini, a bogati vir srčne zadovoljnosti. Šest let star sem prišel v vas Čejkovice, kjer sem si prisvojil v »trivijalnem razredu« prve osnovne nauke znanja. Na svojo srečo so me privzeli kot tovariša kne-

ževemu sinu pri privatnem pouku. Pri tem sem dobro napredoval tudi v nemščini, ki mi sicer ni bila popolnoma neznan — moja mati je bila Nemka — vendar pa mi je bila bolj tuja kakor češčina. Obširno zgodovinsko delo Češke in Ogrske mi je vnelo ljubezen do starožitnosti moje domovine, ki sem jo spoznaval iz prilične statistike in iz nekoliko zastarelih zemljevidov.

V devetem letu sem izgubil tovariša in sem prišel znova v šolo. Tu sem postal na veliko veselje svojih staršev prvi »prencijant«. Pri izpitu smo čitali berilo »Nad zvezdami«, ki sem ga moral razložiti: spomin na mojo nedavno umrlo sestrico mi je izvabil obilo solz iz oči in nisem mogel nadaljevati; gospodu nadzorniku, nekemu prečastitemu dekanu, je prizor ugajal. Po izpitu je poklical k sebi mojo mater in ji razil željo, da bi me dali vzgojiti za učitelja. Posledica je bila, da sem prišel kot desetleten deček na realko.

V spomin na otroško izbo, ki je bila hkrati moja »študijska« soba, sem si izprosil od svojega učitelja knjigo, ki mi jo je bil posodil: bila je neka »fiziognomika« za učitelje v duhu Lavatra, v kateri je bila tudi neka čudna zmes iz frenologije. To knjigo sem znal skoro popolnoma na izust: vsakemu tovarišu sem gledal na prste, ali niso dlgi, na brado, ali je okrogla ali koničasta, — apliciral sem svoje teoretične nauke v praksi na svojih tovariših in posledica je bila, da nisem mogel najti nobenega primernega prijatelja, in da se me je zaradi te čudne kritike vsak izogibal.

V realki sem se moral zaradi nemškega pouka učiti vse na izust, kar je seveda dobro vplivalo tako na moj spomin, kakor tudi na moj napredek v govoru; takoj prvo leto sem bil drugi v razredu. Ves čas nisem imel nobene družbe in sem se tako obvaroval pred nravno pokvarjenostjo v katero so zašli moji šolski tovariši. »Fiziognomika« je bila edina moja zabava v neljubi tujini.

Čez dve leti sem prišel domov, da bi »practiciral« t. j. da bi se pri učitelju učil glasbe in bi poučeval otroke. Takrat so sprejemali šele s šestnajstim letom v učiteljski tečaj, zato bi moral čakati še štiri leta. Koliko bi mi ostalo od mojega znanja z realke, zato se seveda niso brigali. Vstopil sem torej in sem čez dva meseca zopet izstopil, ker mi ni bilo po volji, da bi dva kričaja

milostive učiteljeve soproge zaporedoma ves dan okrog »practiciral«. Moj oče je imel takrat mnogo posla z nadzorstvom velike pristave. Zaradi pomanjkanja sredstev nisem mogel nadaljevati svojih študij, zato naj bi postal kaj drugega... Nekoč me je oče zbudil sredi noči, moral sem se obleči in se odpraviti — na Dunaj. Dobra mati me je spremila in oddala po priporočilu znancev pri nekem ključavnčarju, kjer bi se moral učiti štiri leta, da bi postal pomočnik. Mati se je odpeljala, jaz pa sem ostal v svojem zelenem predpasniku v delavnici in sem si delal načrte za bodočnost. Življenje v velikem mestu in razmerje do mojih novih »tovarišev« je postalo kmalu nezno. Edino veselje so mi bile knjigarne, kamor sem hodil med opoldanskim odmorom — jesti nisem imel mnogo, pogosto ničesar — ter sem čital in si zapomnil naslove knjig, med delom pa sem premišljeval o dozdevni njihovi vsebini. Zvečer sem čital svoje knjige ali pa sem prelistaval Stielerjev atlant in sem ta posel vedno zaključil z onim listom, kjer je bila moja domovina. Pri tem so me navadno ovirale solze in vsak večer sem zaspal v joku... Mogoče bi se vdal v svojo usodo, ako me ne bi bila spravila neka malenkost v slabo voljo: sostanovalec mi je ukradel moje knjige tudi fiziognomiko, in je vse prodal. Od tega trenutka nisem imel več miru: jasno mi je bilo, da moram storiti nekaj tudi za svojega duha, da potrebujem nekaj tudi za svoje srce. Nisem dolgo odlašal. Šel sem domov. Moj oče je bil zaradi »sramote«, ki sem mu jo storil s to »izpremembo«, ves iz uma. Po nasvetu nekega brivca me je dal h kovaču, da bi se izučil podkovstva in bi bil pozneje sprejet v živinozdravniški zavod. O teh šestih mesecih molčim: naj zadostuje opomba, da so me pogosto topli hlapci, ako sem napačno zabil žebelj v podkev, zato, da bi občutil, kaj pomeni »izgubljeni« študent...

Nekega jesenskega jutra sem nesel, kakor po navadi, od bližnjega vodnjaka dva čebra vode. Ko sem prišel do kovačnice, sem zapazil, da me je dalje časa opazoval neznan gospod. Ko sem ga natančno pogledal, sem spoznal v njem svojega bivšega učitelja klavirja z realke. Posoda mi je padla iz rok, sklonjene glave sem šel v bližnje gore, da bi mislil o svoji usodi in da bi se razjokal.

Na kratko nadaljujem, da sem postal v nekaj dneh plačan praktikant pri očetu svojega nekdanjega učitelja klavirja in sem se sedaj lotil z največjo vnemo svojega obnovljenega poklica, potem ko sem bil v svojem prejšnjem razvoju določno spoznal višji mišljaj, ki me je po najrazličnejših potih dozdevno vodil k prvotno zasnovanemu smotru...

V počitnicah sem šel po običaju revnih dijakov na »potovanje«. Domov sem prinesel 6 goldinarjev in sem šel nato s svojo dobro materjo v Brno,

kjer sem se vpisal v šolo. Vstopil sem v 2. razred nemške gimnazije z gotovino 70 krajcarjev v žepu, kar mi je preostalo po nabavi najbolj nujnih knjig in potrebščin. Prvo polletje sem preživel v nepopisni bedi. Ob sklepu semestra sem bil prvi v razredu in od tega trenutka mi je šlo dobro, včasih celo izvrstno. Po priporočilu svojega profesorja matematike sem prišel v hišo policijskega ravnatelja Le Monniera. Temu plemenitemu možu sem dolžan hvalo za poznejšo vzgojo svojega značaja.»

Byrdova odkritja v Antarktiki*

Dežela Mary Byrdove in Rockefellerjeve planine — Vulkan pod ledeno puščavo

* Pod Antarktiko razume danes geografija najnovejšo zemljo, ki jo oblikujejo tri velika morja: Atlantski, Tih in Indijski ocean. Ime je dobila po svoji legi okoli južnega tečaja. Antarktika je zemlja, ki leži protinožno severnemu tečaju. Medtem ko je severni tečaj enak morsk gladini, leži južni tečaj 2600 m nad morjem.

Isza Lindberghovega poleta čez Ocean v 33 in pol urah ni bil narodni pomos Amerike nikoli tako poln samozavesti kakor sedaj, ko raziskuje Byrd predele južnega tečaja in javlja, da je odkril novo zemljo. »Little America«, Byrdovo taborišče na ledu v bližini Kitovega zaliva, je predmet vsakdanjih razgovorov za napredek in prosperiteto vnetega ameriškega ljudstva. Byrd postaja kakor Lindbergh narodni junak Amerike.

Evropsko in ameriško pojmovanje

Na Byrdovo ekspedicijo in na problem južnega tečaja gledajo v Ameriki povsem drugače kakor v Evropi. Amundsen in Scott sta po ameriškem naziranju gledala na južni tečaj samo s stališča človeške osebnosti, ki se z nezadostnimi sredstvi bori s naravo. Byrd ne pogloblja svetosti, s katero izgovarjajo Evropeci imeni obeh velkih mož, on govori v novem zemljepisnem jeziku, raziskuje doslej neznane kraje, daje novim zemljam imena, proučuje gore in ledenike. Tam, kjer je Amundsen samo domneval obstoj kopnine, Byrd odkriva celino. In ne le odkriva: on jo tudi fotografira, meri njeno razsežnost, višino in se poslužuje pri tem najnovejših tehničnih sredstev. In kar odkrije, anektira za Ameriko.

Byrdov veliki polet

V začetku druge polovice februarja (18. febr. 1929) je Byrd na svojem raz-

iskovalnem poletu odkril nov, doslej neznan in nikjer zabeležen svet. Ugotovil je obstoj gorskih vršacev, ki niso zaznamovani na nobenem zemljevidu. Iz hvaležnosti do podpore, ki jo je naklonil njegovi akciji ameriški bogataš Rockefeller, je imenoval po njem venec vršacev, ki se dvigajo 1500 do 3000 metrov visoko proti nebu. Med Grahama-movo zemljo in Rossovim morjem pa je odkril novo deželo, razsežno kakih 40 000 štirjaških km. Imenoval jo je Mary Byrd Land, po svoji ženi, in je razvil na njej ameriško zastavo.

Vsa znamenja kažejo, da bo imel Byrd na podlagi lastnih opazovanj priliko vrisati marsikaj novega v mapo svojih odkritij. Ozemlje Mary Byrd Land je tako veliko, da se ne more meriti z njim noben teritorij v Rossovem kvadrantu. Svet, ki leži na vzhodni strani taborišča »Little America« vobče ni bil natančneje raziskan. Dosedanji raziskovalci niso imeli ne zanimanja, ne časa in ne potrebnih pripomočkov. Scottu se n. pr. nikoli ni posrečilo, da bi odkril kos nove zemlje v tem predelu. Tudi Presterud, ki ga je imenoval Amundsen za svojega namestnika, se ni mogel s svojimi tremi tovariši in sanmi s pasjo vprego nikoli približati gorskemu sistemu, ki ga je sedaj odkril Byrd in mu dal ime »Rockefellerjeve planine«.

Zdaj pa je Byrd natančno ugotovil obstoj ne samo gorskih vršacev, ampak tudi ogromno novo ozemlje. K temu odkritju je bistveno pripomogel aeroplan. Raziskovanje arktičnih krajev z letalom ima nepopisne prednosti pred vsemi drugimi pripomočki za proučevanje. Z aeroplana se odpira raziskovalcu razgled na vse strani. Če je vreme lepo, lahko izgotovi fotograf naravne nočete. Kdaj je bilo kaj takega mogoče v prejšnjih časih? Byrd je zapopadel, da je fotografija poleg kartografije najvažnejši element sodobnega raziskovalca. Zato si je preskrbel pomočnika v osebi kapetana Ashleya C. McKinleya, člana kartografskega zavoda ameriške vojske. Oba sta izgotovila precizne skice novega ozemlja in ga zaznamovala na zemljevidih, katere nestrno pričakujejo i zemlepisci i kartografi, da izpopolnijo vrzeli svojega znanja o južnem tečaju.

»Mary Byrd Land«

Doslej so imenovali raziskovalci novo odkrite kraje bodisi po kraljih ali kraljicah. Redkejši so bili primeri, ko so

služila za oznako imena zaslužnih strokovnjakov. Amerika, ki v pogledu demokracije lahko služi vsemu svetu za vzgled, pa je tudi z Byrdom storila v tej smeri korak naprej. Byrd je namreč imenoval novo deželo po svoji ženi.

Na vprašanje, ali ni imel na razpolago drugega imena, je odgovoril Byrd:

»Imenoval sem novo deželo po osebi, ki mi je najdražja na svetu ter ima neposredno največ zaslug za mojo ekspedicijo. Poslušajte: moja žena prenaša molče vso tveganost mojega podjetja. Njej gre hvala, če bom kaj dosegel. Smatral sem torej za svojo dolžnost, da imenujem novo ozemlje po njej in samo po njej.«

»Rockefellerjeve Range«

Ko je Byrd nedavno letel v smeri tako zvane »Nunatacks Scott«, se mu je zdelo, da leži na vzhodni strani dolga visoka ravnica. V tej smeri je letel večkrat. Vsako pot, ko se je vračal, so se mu kazali vršaci gora v najjasnejših obrisih. Naposled je vzel s seboj svojega fotografa in kartografa McKinleya, ki je ukrenil vse, kar spada v njegovo stroko, da bo svet natančno poučen o legi, smeri in višini Rockefellerjevih planin. Na nekem takem poletu pa je Byrd odkril še drug gorski venec, ki se razteza v jugovzhodnem pravcu.

Amundsen je slutil prav

V svojih poročilih o južnem tečaju je Amundsen izrazil rahlo slutnjo, da je na vzhodni strani južnega tečaja morda nekaj ozemlja. To domnevo je potrdila in dognala šele Byrdova ekspedicija. Znabiti bi se bil Amundsen svojčas podal na pot za temi kraji, da je imel na razpolago potrebna sredstva. Tako pa je ostalo le pri njegovi slutnji. Byrd priznava veliko Amundsenovo intuicijo.

Poročila o dosedanjih uspehih Byrdove ekspedicije so komaj obris sedanjega podjetja za popolno zavojevanje južnega tečaja. Byrda čaka še ogromno delo. Naloga njegove ekspedicije v prihodnjih mesecih bo pač ta, da preišče kolikor mogoče natančno vse, kar spada v delokrog raziskovalca južnega tečaja.

Wilkinsovo »vroče morje«

Medtem ko Byrd vztrajno nadaljuje započeto delo, se je sir George H. Wilkins, takisto Američan in Byrdov tekmeč v raziskavanju južnega tečaja, vr-

nih domov in je za letos opustil svoje podjetje. Tudi Wilkins se je v svojem stremljenju, da bi dognal o južnem tečaju nove stvari, posluževal aeroplana. Vendar si je izbral znatno neugodnejše oporišče od Byrda in tako so njegovi načrti zaenkrat propadli.

Dasi je trajalo Wilkinsovo delo na južnem tečaju komaj nekaj mesecev, so vendarle ugotovitve, ki jih je raziskovalec prinesel s svoje poti, dovolj dragocene za nadaljnjo raziskovanje tečajnega ozemlja. Wilkins se je dejansko uveril, da loči Grahamovo zemljo od celine na južnem tečaju poseben morski preliv. Vobče je svet na južnem tečaju zelo ločen po kanalih.

Najzanimivejša Wilkinsova vest je, da je na ozemlju zledenelega južnega tečaja vulkan tolike kapacitete, da morje v njegovi bližini kipi od vrenja. Vročje morje, ki stoji pod visokimi vulkaničnimi vplivi, je obala Deception Island, severno od Grahamove zemlje. Morska temperatura je tam tako visoka, da se dviga iz vode gosta in vroča para. Član Wilkinsove ekspedicije je skušal ugotoviti, kako topla je voda in si je pri tem skoro oparil roko. Raziskovalec pripisuje pojav vročega morja vulkaničnemu delovanju pod morskimi gladino.

o o o

Naše senice

Da, v pravem pomenu besede »naše« drage, zveste senice, ki jih ne more zapeljati nobeno cvrčanje lastovic, da bi zapustile čez zimo naše gozdove. Senice ostanejo pri nas, čeprav morajo gledati, kako oblači jesen njih domovje — košata drevesa — v mrtvaški plašč, ki bo zagrnil tudi mnoge izmed njih.

Ljubke senice, ki spadajo med najživahnejše, najdrznejše in najbolj urne ptice, nas ne zapustijo nikdar in če je zima še tako huda. Svojo ljubezen do domačije morajo revice pogosto plačati z lakoto in celo s smrtjo. Zlasti pravkar minuli mraz je zahteval med njimi letos nenavadno mnogo žrtev. Njih glavna hrana so žuželke, njih ličinke in jajčeca. Senice pomagajo človeku pri uničevanju škodljivega mrčesa in vsak pravi gozdar se veseli, ako vidi, da mu pomaga pri čuvanju gozda tropa drobnih senic, ki marljivo in temeljito opravljajo svoj posel.

Toda kadar pritisne zima, so te koristne ptičice izročene brez usmiljenja vsem vremenskim strahotam. Koliko senic najde človek, ki ga vodi pot mimo dreves, zmrznjenih pod drevesi, kajti najodpornejše med njimi zmorejo prestati brez hrane samo 18 ur vključno z nočjo.

Naše drage senice gnezdiijo samo v svoji domačiji. Ker pa so tako zelo radovedne in podjetne, napravijo včasih v družbi ljubkih krajičkov ali palčkov, naših najmanjših ptic, ki tudi ostanejo pri nas čez zimo, manjše »izlete«. Njih polet je kratek, njih glas pa je fino cvrčanje. Na tleh se ne počutijo preveč dobro in so precej nerodne. Zato pa so tem urnejše na vejah. Med spanjem ponoči skrijejo svoje glavice pod krila, in spijo trdno kakor utrujeni otroci.

Ko pride pomlad, imajo mnogo posla. Ene iščejo luknjice po deblih, druge grade umetna gnezdeca na vejah in

zopet druge najdejo v kaki cevi primeren prostorček za ustanovitev družinice. V veliko srečo gozdov zvalijo samice dvakrat na leto 7 do 12 jajčec. Kjer se to ne zgodi dvakrat, potem je skornaj gotovo, da so tam že blizu izumiranja. Senice skrbno zelo marljivo za svoje mladiče. Kakor hitro dobe mladiči perje, prične iskati vsa družina mrčesa po vejah in deblih.

Dobri gozdarji postavijo že v jeseni hišice za hrano, da se senice privadijo, kajti vsak senični roj ima skoraj omejeno lovišče, ki ga senice vsak dan po večkrat prelete. Nekaj konoplje v hudi zimi more rešiti življenje mnogih tako koristnih in ljubkih ptic v naših gozdovih.

○ ○ ○

—15

S posebnim vlakom v izgnanstvo

Leib Bronstein (to je prvotno ime Leva Davidoviča Trockega) je bil rojen l. 1880. kot sin židovskega lekarnarja v neki vasi pri Nikolajevu v Ukrajini. Njegovo ime se je prvič pojavilo l. 1905., ko ga je sovjet petrograjskih delavskih poslancev imenoval za svojega predsednika. Poskus revolucije se je ponesrečil in Trockij je bil izgnan v Sibirijo. Toda že l. 1907. se mu je posrečilo pobegniti na Dunaj, kjer je nadaljeval svoje delo za organizacijo ruske socialne demokracije. V tem času je napisal knjigo »Rusija v revoluciji.«

Ob izbruhu svetovne vojne je šel v Pariz, kjer je ustanovil ruski list, v katerem je vodil borbo proti imperijalizmu. Francija ga je izgnala, toda ne Švica in ne Španija mu nista dovolili prestopa svoje meje. Moral je odpotovati v Združene države. Ko je v marcu 1917. zvedel za padec carizma, se je napolnil v domovino. Ker pa Anglija ni hotela razumeti novega položaja v Rusiji, ga je izkrcala s svojega parnika in ga internirala v nekem ujetniškem taboru. Nova ruska vlada pa je dosegla njegovo osvoboditev.

Trockij se je vrnil v Rusijo. Skupno z Ljeningom je deloval za padeč meščanske revolucijske vlade, ki je padla v novembru 1917. Kot ljudski komisar za zunanje zadeve je pričel priobčevati tajne pogodbe caristične vlade. Pozval je vojujoče se države k mirovnim pogajanjem, kar pa so zavzelniki bivše caristične Rusije odklonili. Boljševiška vlada je nato pod vodstvom

Iz »srečnih dni« Trockega: Slika ga prikazuje kot vrhovnega poveljnika rdeče armade

Trockega pričela mirovna pogajanja s osrednjimi državami in 15. decembra je bilo sklenjeno premirje. Ker pa je Trockij računal z revolucijskim uporom v Nemčiji, je zavračeval nadaljnja pogajanja. Osrednje države so nato 9. februarja 1918. sklenile mir z Ukrajino. Trockij je izjavil, da se tudi Velika Rusija noče več bojevati, toda nemške čete so mu odgovorile z okupacijo Latvije in Estonske. Tako je sovjetska Rusija podpisala 8. marca 1918. brest-

litovski mir, Trockij je odstopil kot komisar za zunanje zadeve ter je prevzel vojno ministrstvo.

Organiziral je z veliko spretnostjo rdečo armado, ki je l. 1920. uspešno prodirala na Poljsko, dokler je niso ustavili Francozi. Trockij je ostal navzlic temu na površju ter se je postavil na čelo onega boljševiškega krila, ki ni soglašalo z »novo politikom« Ljeninga. Z objavo knjige »Oktoberski nauki« (uvod tretjega zvezka njegovih zbranih del), v kateri je kritiziral voditelje boljševizma, se je postavil javno po robu vladajoči smeri. Zato je moral iz »zdravstvenih razlogov« odpotovati na Kavkaz, l. 1925. pa se je moral odpovedati vojnemu komisarijatu. Njegovi pristaši pa so dosegli, da je bil še istega leta izvoljen v osrednji izvrševalni odbor sovjetske unije.

V začetku oktobra l. 1926. je dobil od najvišje strankine instance ukor skupno s Kamenjevom, Zinovjevom, Pjotakovim in Sokolnikovom ter se je moral odpovedati vsem funkcijam. Kljub vsemu temu je skupno z Zinovjevom in drugimi opozicijonalcem vodil borbo proti Stalinu, za kar ga je izvrševalni odbor Kominterne l. oktobra 1927. izključil iz svoje srede. Sredi novembra pa je bil izključen tudi iz komunistične stranke.

Trockij je moral nemudoma zapustiti svoje stanovanje v Kremlju. V januarju lanskega leta so ga odvedli v Vjerni na mejo Turkestana in Kitajske.

V naslednjem priobčujemo izvirno pismo Trockega ameriški agenciji »Current News Features«, v katerem razlaga Trockij svoje stališče in popisuje svojo pot v izgnanstvo:

Trockij v izgnanstvu

»Te vrstice pišem v Carigradu kjer so me izkrcali 12. februarja 1929. Pripeljali so me s sovjetskim parnikom »Iljič«. Priznati moram, da nisem pristal na ta kraj; v Turčijo sem bil prisiljen iti. Komisarju turške policije, ki je prišel na ladjo zaradi kontrole (no krovu je bila poleg mene samo

moja družina in agenti GPU*), sem izročil na naslov Kemala paše tole izjavo: »Gospod, ko stopam na carigrajska tla, imam čast obvestiti Vas, da ni-

* Gosudarstvennoje političeskoje upravlenje, t. j. Državna politična uprava, v čijih rokah je vsa policijska oblast.

sem prostovoljno prestopil turške meje. Obljubljam tudi, da ne bom zapustil dežele razen v primeru, če bi bil primoran.«

Izgnan iz Rusije sem seveda želel, da bi me odrinili v katerokoli drugo državo, katero poznam boljše po načinu življenja in tudi po jeziku. A kaj bi izbiral izgnanec! L. 1916. me je izgnala francoska vlada. Poslala me je v Spanijo, čeprav nisem znal španščine. A glej, še preden sem se zavedel, sem zrastlel tudi Španiji čez glavo. Španska liberalna vlada, ki jo je vodil grof Romanones, je pohitela z mojim izgonom čez Ocean. Zgodovina mi je dala v tem pogledu zadoščenje. Francoski notranji minister Malvy, ki me je izgnal iz Francije, je bil pozneje sam izgnan od Clemenceaua. Pariški policijski ravnatelj Bidet Fauxnas, ki je povzročil moj izgon, pa je bil l. 1918. zajet v Rusiji. Pripeljali so ga pred mene. In med nama se je razvil zelo zanimiv razgovor. Policaj se je pokazal filozofa. Rekel je: »Tako se suče svet.« Mislim, da s polno pravico lahko pravim to frazo.

Naj posežem nekoliko nazaj k vzrokom mojega izgona! V januarju 1928 se je vršil petnajsti kongres komunistične stranke na Ruskem. Ta kongres je bil v resnici sestanek funkcionarjev Stalinove frakcije, ki je izgnal opozicijske frakcije in se poslužil proti njim represalij. Kmalu potem je romalo na stotine in tisoče opozicijskecev v sibirsko azijsko izgnanstvo. Omenjam le nekatere: Rakovskega, bivšega predsednika ukrajinskega sovieta in bivšega poslanika v Franciji; Radeka enega najpomembnejših marksističnih teoretikov sedanje dobe; Smirnova, ljudskega komisarja, ki je bil med ustanovitelj stranke; Preobraženskega, finančnika in ekonomista; Uralova in Mračkovskega, organizatorja Rdeče armade. O teh pač nihče ne dvomi, da nimajo zaslug za boljševiško državo in da so bili vredni boljše usode, kakor jih je zadela.

Ko je izšel odlok, so me odrinili v Almo Ato.* Pokrajina je malarična, leži v potresnem ozemlju, ki ga obiskujejo pogosto poplave. Kraj sam je oddaljen 250 km od železnice ter 4000 km od Moskve. Tam sem živel s svojo ženo in sinom. Edina moja dru-

* Kraj leži v zvezni sovjetski republiki Kazakstan in je nastal v petdesetih letih prejšnjega stoletja kot trdnjavnica proti Kirgizom. Ime mu je bilo prvotno Vjerni.

žba so bile knjige, šele v drugi vrstvi priroda. Prejemal sem časopise in pisma po dolgih tednih in mesecih — kakršno je pač bilo razporoženje v Moskvi. Čeprav so bili tovariši mojega mišljenja raztreseni in izolirani od ljudstva, ni bil zavidanja vreden nihče, ki je prišel z nami v stik; vlada je že gledala, da ne uide kazni, ki je bila primeroma zelo stroga.

Moje edino razvedrilo je bil lov. Hodel sem nad divjad v spremstvu sina in agentov GPU. Včasih smo cele tedne živeli nomadsko življenje. Prenočevali smo na prostem ali na kirgiških vozovih, potovali pa smo tudi na kamelah. Divjačina je bilo v izobilju: divjih koz, merjascev, divjih rac in fazanov je mrgolelo. A med njimi so bili tudi škorpioni in enkrat smo bili opozorjeni na troje tigrov, ki so prišli iz smeri jezera Balkaša.

To ni trajalo dolgo. V prvih desetih mesecih svojega prognanstva sem prejemal vsaj polovico odposlane pošte, pisma, ki so bila kaj pa da cenzurirana. Koncem lanskega oktobra se je tudi to temeljito predruožčilo. Zveze ne le med prijatelji, ampak celo med sorodniki so odpovedale; korespondenca je bila inhibirana, brzobjavke pa so vohče izostale. V Moskvi so zavohali moje zveze. In obroč se je čedalje bolj ozil.

Dne 16. decembra lanskega leta me je obiskal poseben komisar GPU iz Moskve in mi predložil ultimatum, ki je zahteval naj se podvržem moskovskim močtem in naj opustim vodstvo opozicije. V nasprotnem primeru so mi pretili z ostrejšimi ukrepi. Izgnanstva izven Rusije pa še niso omenjali. Na ta obisk sem odgovoril s posebnim pismom, ki sem ga poslal predsedništvu Kominterne*** v Moskvi. Razložil sem jim, da ne morem opustiti svoje politične borbe, ki sem jo vodil skozi 32 let v prosoh ljudstva. Povedal sem tudi, da živi Rusija že šest let v ozračju reakcije, ki pomeni velik korak nazaj glede na oktobersko revolucijo. Na koncu sem še poudaril, da ostanem to, kar sem bil in da ne bom odnehal do kraja.

Agent GPU, po imenu Volinskij, me je hotel kljub temu pregovoriti, naj bi opustil vodstvo borbe. Ko pa je videl, da ne opravi nič, je sporočil v Moskvo moj negativni odgovor. Ostal je pa še dalje pri meni in čakal novih instrukcij. V tem času je postala moja izola-

*** Komunistična internacionalna.

cija še popolnejša. Na razpolago sem imel samo en moskovski list, ki je poročal o vladnih ukrepih proti neposlušnim elementom.

Končno se je Volinskij dne 20. januarja predstavil vnovič Pripeljal je s seboj več oboroženih stražnikov, ki so obkrožili moje stanovanje. Sporočil mi je moskovski odlok, ki je imel naslednjo vsebino: »Ker se je državljani Lev Davidovič Trocki pregrešil zoper 58. člen kazenskega zakona, tiče se protirevolucionarnega delovanja, ker je ustanovil nezakonito stranko in je pripravljaval preobrat proti sovjetom, se odreja njegov izgon s sovjetskega ozemlja.«

To obtožbo sem zavrnil s pripombo, da je ilegalna, potrdil sem samo, da mi je bila sporočena. Stalinu je bil pač potreben neki vzrok, da me bo mogel izgnati.

Vprašal sem, kdaj in kam bom izgnan. Prejel sem odgovor, da me bo o tem obvestil agent GPU, s katerim se snidem v evropski Rusiji. Začel sem takoj pospravljati prtljago. Dne 22. januarja zjutraj smo stopili moja žena, moj sin in jaz v avtomobil. Spremljala nas je policija. Vozilo se je začelo pomikati proti planinam Kurda. Cesto je pokrival debel sneg. Na prelazu smo imeli smolo: avtobus, ki bi nas moral spraviti dalje, je obtičal v snegu. Moralni smo presesti na sani. V sedmih urah smo prišli komaj 30 kilometrov daleč. Na tej poti smo srečevali voznike s sanmi, strta vozila, velike sode petroleja in vsakovrstne druge predmete. Ležali so v snegu. Vozniki so se utaborili pod streho domačega prebivalstva, živino pa so spravili v hleve. Snežni meteži, ki so divjali, so zahtevali mnogo žrtev: smrt je doletela na poti sedem mož in mnogo živali.

Onstran prelaza smo nadaljevali not naiprei z avtomobilom, potem pa z vlakom. Prišli so nam v roke tudi moskovski listi. Iz vsega, kar je bilo napisano v njih, smo morali spoznati, da je bilo ljudstvo pripravljeno na moj izgon. V Aktjubinsku so mi dostavili brzojavko, ki mi je sporočala, da sem diržiran v Carigrad. Zato sem prosil, naj se mi dovoli razgovor z dvema sodnikoma iz Moskve. Bila sta o tem obveščena in sta mi prišla naproti.

Nato mi je bil dodan za spremljevalca nov agent GPU, Bulanov. Ta me je skušal pridobiti za to, da bi ostavil

Rusijo prostovoljno. Ker sem to odločno odklonil, je brzojavil v Moskvo.

Naš posebni vlak so ustavili ponoči na neki samotni postaji. Nihče ni vedel, kje smo, le zdelo se nam je, da stojimo nekje v Kursku. Tako so minevali dnevi. Konzerve so se izčrpale in od vseh strani so nas obletavali krokarji. Osobjem lokomotive je vsak dan šlo iskat hrane in nas je preskrbovalo z živili. Zboleli smo vsi; pestila nas je influenza. Ubijali smo čas s kašljanjem, kihanjem, čakanjem in čitanjem. Kratkočasil nas je Anatole France in zgodovina Rusije, deloma tudi šahovska igra Toplover, je padel 45 stopinj pod ničlo, lokomotiva pa je vozila oprezno in počasi, da ne bi se poškodovala zaradi oledenelih tračnic.

Tako je minevala noč za nočjo. Radio postaje so sprševale no Trockem, a mi jih nismo slišali. V Moskvi se je med tem razpravljalo o mojem slučaju. Na potu smo slišali, da je vlada dala aretirati več sto naših prijateljev, prišaste tako zvanega »trockističnega jedra«. Kolikor smo doznali, sta bila med njima Kavtaradze, bivši predsednik georgijskega sovjeta in Mdivani, nekdanji trgovinski predstavnik sovjetske Rusije v Parizu.

Dvanaest dni pozneje, dne 8. februarja, mi je sporočil agent GPU, da je nemška vlada odklonila dovoljenje za vstop v Nemčijo. Javil mi je tudi, da ima nalog povesti me v Carigrad.

Razložil sem Bulanovu, da ne grem prostovoljno iz Rusije in da bom stvar publiciral, čim prestopim mejo. »To nič ne de,« je odvrnil: »v vsakem primeru morate v Turčijo.« Vprašal sem ga dalje: »Ali ste se dogovorili s turško policijo, da me bo zadržala, če ne bom hotel ostati tam?« Bulanov je pomolčal in rekel: »Tega ne vem. Jaz moram izvrševati povelja, ki so mi dana.«

Vlak je potegnil. Vagoni so se pomnožili, ker se je povečalo oboroženo spremstvo. Strogo nam je bil zabranjeno ostaviti železniški voz, najbrže zaradi demonstracij, ki so se pojavile v januarju 1928, ko so me poslali iz Moskve.

Vlak je krenil proti jugu in je vozil z vso paro. Ustavil se je le tu in tam — kadar se je moral preskrbeti z gorivom, toda vselej na malih postajah. Iz časopisov smo razbirali, da je vlada zaradi našega izгона v resnih skrbih. Vrhu tega je nastalo še neugodno vreme. Parnik »Kalinin«, na katerega bi

se bili morali vkreati, so držale ledene klešče. Ledolomilci ga niso mogli osvoboditi in zopet je pel brzovjav v Moskvo.

Naposled smo prispelj v Odeso. Pilsalo se je 10. februarja. Vkreali so nas na ladjo «Iljič». Naš železniški voz so pomaknili tik do ladje. Mostič je bil prazen in zastražen po vojaki in agentih GPU. Ozrl sem se po mestu: mimo mene je švignil marsikakšen spomin iz mladih let. Moral sem nehoti misliti na slični prizor l. 1917. v Halifaxu, ko so me izkrcali Angleži z nekoga norve-

škega parnika. Tedaj sem bil namenjen v Rusijo, poslali pa so me za mesec dni v koncentracijsko taborišče.

Ladja je zapustila Odeso ob eni ponoči. Šestdeset milj daleč nas je spremljal ledolomilec. Na morju nas je zajela burja. Ko smo preboleli vihar, smo se znašli 12. februarja pred Bosporom: Moji protesti pri turški policiji niso zalegli nič. Po dva in dvajsetih dneh vožnje in šest tisoč kilometrov pota sem se izkrcal v Carigradu.»

Obročkanje ptic in njih selitve

2

Izkušnje, ki so jih Američani nabrali pri izvajanju zakona o varstvu ptic, jih silijo, da skušajo dobiti čim natančnejše informacije o njih potovanjih. Osobito važni so podatki o vališčih rac, gosi in druge lovne perjadi. Slabe razmere na vališčih bi mogle obstoj teh vrst resno ogroziti, posebno zaradi tega, ker prodira človek vedno bolj v že itak redke

divjine in skuša celo arktične pokrajine izkoriščati. Zato je Biološki zavod prevzel delo omenjenih štirih društev: v njem se stekajo zdaj vsa zadevna poročila. Vsak sodelavec dobi dovoljenje za ptičji lov in tako deluje zdaj približno 1200 postaj v vseh delih Unije. Biološki zavod daje svojim sodelavnikom navodila in obročke razne velikosti. Sodelavniki pošiljajo podatke o vsaki obročkani ptici zavodu, ki vodi o njih posebno kartoteko.

Lov na tako plašne in divje živali, kakor so ptice, in obročkanje sta zelo romantična in pestra, k čemer še pripomore samota in divjina vse okolice. Vesel dogodek pa je zopetno ujetje kake obročkane ptice po daljšem času. Obročkanje ptic odpira nepričakovane poglede v življenje ptic in za to navdušuje vsakogar, ki se z njim bavi. Raziskovalec uživa že v tem, da preizkusi svojo zvitost napram zvitosti ptic, ki jih hoče ukoviti.

Obročkanje pticam ne škoduje

Izkušnje so pokazale, da se ptice niti resno ne vznemirjajo, ako jih vjamemo v pasti, vzamemo v roko in jim natakemo obroček. Obročkarska postaja lahko postane celo prava dobrota za ptičja krdeča, ker jim nudi obilico hrane in jih čuva prirodnih sovražnikov. Posebno v avtomatskih pasteh so ptice često v veliki nevarnosti pred mačkami, psi, podlasicami, osobito srakoperji itd., in zato mora obročkar biti neprestano na straži.

Ravnanje s tako nežnimi bitji, kakor so ptice, nasprotuje nekaj časa občutku marsikaterega ljubitelja ptic, toda slučaj neke žene priča, da ta občutek ni pravilen. Od kraja se je branila obročkati ptice, ker se ji je to zdelo zanje opasno, pozneje pa se je sama prepričala, da pri tem delu ni nobene nevarnosti. Nekemu raziskovalcu se je med 40 000 slučaji, ko je obročkal male ujetnike pripetilo samo pet nezdod. Ptice same ne smatrajo pasti za nevarne, ker se že obročkane neprestano iznova znajdejo v mrežah, seveda zaradi vabe. Tako se je neka obročkana in zabeležena

na ptica vrnila v past takoj, ko so jo izpustili. Zgodi se časih, da najde obročkar takega lakotneža že v sosedni pasti. Neko drugače prav plašno ptico pevko so ujeli na neki postaji v petih letih večkrat zaporedoma in navadila se je pasti tako, da jo je smatrala za svoj glavni stan in v njej često celo zadremala. Nekoč so jo odnesli dve milj daleč v stran; teden dni pozneje je bila zopet v mreži. Pregarjala je iz nje druge ptice in preseliti so jo morali v tako oddaljen kraj, da se ni več vrnila.

Nekega vrabca so našli v isti pasti 54krat v enem poletju, drugega 165 krat v eni zimi. Še hujši nadležnež pa je bil tisti, ki so ga od 14. do 30. aprila ujeli 55 krat, maja 106 krat, v štirih dneh julija 14 krat. Po kratki odsotnosti je posestil past v desetih dneh 47 krat. Odnesli so ga nato pol milje daleč in 20 minut pozneje je sedel v isti mreži. To je ponovil šest dni zaporedoma, zadnji dan celo dvakrat, nakar so ga odnesli dve milj daleč. Sličnih primerov, da se ptice navadijo na pasti, je še mnogo.

Raznovrstnost ujetih ptic stori obročkanje izredno zanimivo. Neka postaja je l. 1925. obročkala 2000 ptic 32 vrst, izmed katerih je bilo 13 vrst pevk. V Pasadeni (Kalifornija) so ujeli v enem letu 1984 ptic 38 vrst, med njimi presenetljivo veliko število pevk.

Skorec je nestanovit

Če zasede spomladi dvojica ptic kako staro gnezdišče, misli opazovalec

običajno, da sta istovetna z lanskim gostoma. To ne velja vsaj za škorca. Obročkarji so dohnali, da menjavajo škorci svoje druge oz. družice v raznih poletjih in da imajo čisto moderne nazore o ločitvi zakona. Zgodi se, da

gnezdita samec in samica dve leti po vrsti skupaj. Pogosteje se družita samo za eno poletje, največkrat pa se ločita, čim je prva zalega godna, ter si za drugo zalego izbereta novega druga.

Spomladi prihajajo samci običajno najprej, si poiščejo primerno hišico ter čakajo počak na samice, ki dospajo v kratkem času ter si ogledujejo bolj gnezdišča kot bodočega soproga. Tako si je neka samica izbrala hišico in samec je veselo prepeval. Štiri ure pozneje je obročkar našel isto samico v eni sosednih hišic, popoldne že v tretji in drugo jutro v četrti, kjer je potem ostala in valila. Večletna opazovanja pa so dognala zanimivo dejstvo, da se nikoli ne združujejo starši in njih obročkani potomci. Oče in sin si sicer po naključju v raznih poletjih izbereta isto samico za družico, vendar očitno ni združive med najožjimi krvnimi sorodniki, kar je ob velikem številu ptic iste vrste v nekih pokrajinah skoro nepojmljivo.

Dognano je dalje tudi, da odvedejo samice svoje mladiče, čim so dovolj dorasli, primerno daleč od gnezdišča. Tako morda preprečuje priroda preveliko naraščanje ptičjega prebivalstva v enem kraju

Ilustracije (lesorezi) k temu članku so delo slikarja-grafika E. Justina.

Laszlo Fodor

Psihoanaliza

(Prizorišče: Mirni dom. Na desni: Ljubezen. Na levi: Sloga. V ozadju medsebojno umevanje. Spredaj, v naslanjaču, domača halja, v domači halji jaz sam. Kakor se za vzornega, marljivega človeka spodobi, se pravkar izražujem in prebiram zgodovino druge punske vojne. Sredi bojnega pohoda plane moja žena v sobo, zasopljena, razburjena. Zgoditi se je morala velika nesreča.)

Jaz (osupnjen): Za božjo voljo! Kaj se je zgodilo? (Punska vojna mi pade iz rok.)

Moja žena: Pravkar sem odpovedala služkinji! (Se zgrudi v stol.)

Jaz (služkinja je prikupna): Pa zakaj si ubožici odpovedala? Saj napravlja vtis pridnega, dostojnega dekleta.

Moja žena: Samò pomislil! Dečku je pripovedovala, da ga bo dimnikar vzel, če ne bo priden...

Jaz: In to je takšna nesreča?

Moja žena: No, veš kaj! Alj nisi bil v filharmoniji?

Jaz: Na koncertu pianistke Šklempretulje!

Moja žena: Ne vendar! Na predavanju o psihoanalizi! Kaj ti ni znano, da ne smeš otroku nikoli pretiti? Pretinja v otroški dobi učinkuje s svojimi posledicami lahko za vse življenje. Mimozna duša otrokova... (V tem trenutku jo je prekinil moj sin, ki je pridiral v sobo. V raztrganih hlačicah, toda z mimozno dušo in s kompleksi.)

Moj sin: Ata, smem na omaro?

Jaz (strogo): Ne, ne smeš!

Moja žena (v grozi): Kaj si dejal? Ali ne veš, da ne smemo otrokom nič prepovedati?

Jaz: Ah tako! Smeš na omaro, moj sin.

Moj sin: Pa tega ne storim.

Jaz: Zakaj ne?

Moj sin: Ker sem bil že prej gor. (Je ves očaran od svoje domislice in se kotali od smeha po tleh. Skoči ven. Prereže žico električnega zvonca. Raztrže preprogo. Spravi služkinjo v obup.)

Moja žena: Zelo sem v skrbch zaradi otroka. Snoči, ko sem ga spravila v posteljo, me je poljubil.

Jaz: Bravo!

Moja žena: Tebi se zdi to za smeh? Ali nisi bil v filharmoniji?

Jaz: Na koncertu...

Moja žena: Saj sem vendar že rekla, na predavanju o psihoanalizi! Ne veš, kaj pomeni, če otrok poljublja mater?

Jaz (poparjeno): Nel!

Moja žena (osupla nad mojo nevednostjo): Ne veš, kaj je to Edipus?...

Jaz: Kralj Edipus?

Moja žena: Ne, ne! Kompleks. Vsak deček je v neki dobi zaljubljen v svojo mater. Tedaj treba najbolj paziti nanj. Mimozna duša otrokova...

Moj sin (pridrevi v sobo): Ata, jaz se leva prav nič ne bojim! Naj le pride noter, takoj mu prisolim eno za uhlje. (Odrine klavir, iztrže iz lončkov kakete, ki jih moja žena neguje s takšno skrbjo, strže zaveso, odvihra.)

Jaz: No, kaj je torej z Edipovim kompleksom?

Moja žena: Ne norčuj se. Pri zdravem otroku se odigravajo konflikti v podzavesti. A vseeno je treba paziti nanje. (Nenadoma se zmračí. Prestrašeno tekanje po stanovanju sem in tja. Služkinja vikne.)

Jaz: Kaj se je zgodilo?

Moj sin (smeje): Ata, povzročil sem kratek stik. (Hišnik popravi škodo. Služkinja zapade v turobnost. Po električni napravi proučuje moj sin plinomer v spretni sobi.)

Jaz: Torej, dragica moja, nadaljuj. Kaj pa je z otrokovim Edipom?

Moja žena: S teboj je resen pogovor nemogoč. Vedi, da se v otroški duši skrivajo iste želje, nagoni, strasti in strahovi kakor pri odraslih.

Jaz: Tedaj...

Moja žena: Tedaj je naša dolžnost, da zasledujemo luševno življenje otrokovo s povečano skrbjo in da usmerimo njegovo pozornost v zdravejšo smer.

Moj sin (pripiska in pritrobenta): Jaz sem brzovlak, ata. (Treščí v stekleno omaro.)

Moja žena: Dete... kaj si naredilo?

Moj sin (razpraska s steklenimi drobci pod): Bilo je trčenje vlakov, mamica.

(Služkinja ga odrine ven. On ji hoče zamašiti usta s steklenimi drobci.)

Jaz: Povej mi, srce, čemu naj bi duševno življenje tega otroka usmerjali v zdravejšo smer? Vsako uro razbije nekaj. Plinomer hoče pognati v zrak.

V parku prešeška vse svoje tovariše. Ali ni v tem dečku dovolj zdravja?

Moja žena (zaničljivo): Ne glej njegovih dejanj. Predstavlja si le to, kar se odigrava v spodnji zavesti! Če mi reče »mamica«, je v tem že vsa nežnost, s katero bo po desetletjih ljubil neko žensko.

Jaz (kakor nepismeni ljudje): Moj sin da je zaljubljen v svojo mater?

Moja žena: Dal!

Jaz (kakor nazadnjaški vseučiliški profesorji): Moj sin da ima Edipov kompleks?

Moja žena: Gotovo!

Jaz: Toda to je strašno! Grozotno! Neverjetno! Kaj bi napravila?...

Moji sin (prihrumi v sobo, tokrat kakor sam utelešeni Edipov kompleks): Glej, ata! Zimal!

Jaz: Od kod imaš to?

Moji sin: Iz salonske garniture.

To je bilo preveč zame. Premagal sem svoje notranje ovire, ter mu naložil krepak tovor po spodnji zavesti.

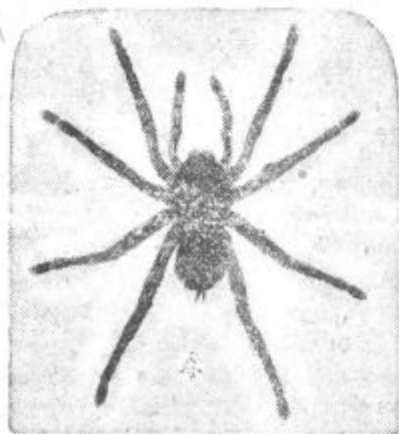
(Zastor)

Iz življenja pajkov

Ako bo človek kdaj izgubil nadvlado na našem planetu, je izjavil nekoč H. G. Wells, potem bodo zavladali na zemlji — pajki.

Naj že kdo veruje ali ne veruje v to proročanstvo, resnica je, da so zoologi, ki so v zadnjem času proučavali življenje pajkov, dognali stvari, ki dokazujejo, da nadkriljuje ta mnogonožec človeka tako glede poguma in iznajdljivosti kakor glede modrosti in inženjerske umetnosti.

Učenjaki so posvetili posebno pozornost pajčevinam. Našli so fino svilen nit, ki odgovarja fotografirana v 2000-kratni povečavi dolžini običajne konjske grive.

Neki ameriški prirodoslovec pripoveduje, da si poiščemo pajki svojih žrtev tudi med žabami, kačami, martinčki in celo med netopirji. To je dognal potem lastnih opazovanj v poltronskem rodnebuju. Napolnil je po-

sodo, v kateri so bile žabe, z vodo in postavil v posodo vejo, kj naj bi čistila pajka pred vodo. Kmalu je opazil, kako je pajek pojedel vse žabe, najprej manjše potem pa večje.

Pajki se ne strašijo niti kač. Tako so našli v neki kletki kačo, ki je bila zvezana ujetnica prebrisanega pajka. Pajčevina je imela obliko obrnjenega stožca, od čigar konice je visela nit, s katero je bila privezana kača, ki je še živela in čije glava je bila zametana v neštevilne niti, ki so vezale tudi njen rep. Tudi miš so že našli kot žrtev pajka, ki jo je nedvomno zvezal, medtem ko je spala.

Pajčevina, ki obstoja iz zelo močnih in brezbarvnih niti, je tako trpežna, da jo uporabljajo celo ljudje. Papuanci na Novi Gvineji se je poslužujejo za ribolov. Tamošnji pajki tko ogromne pajčevine, v katere love manjše ptice, kakor naši pajki muhe in molje. Papuanec vsadi v zemljo dolgo bambusovo palico z rogovilo na vrhu, ki je zelo prikladna za tkanje mreže. Pajki gredo takoj na delo in spleto veliko močno pajčevino, s katero lovi potem Papuanec ribe. Voda popolnoma nič ne poškoduje pajčevine, ker so njene niti obdane z gumijasto snovjo, ki napravi mrežo nepremočljivo.

Toda tudi na drugih področjih so pajki veliki mojstri. Mnogi so sijajni zračni piloti, ki ne zamudijo nobenega toplega dne, ne da bi napravil; vsaj kratke zračne vožnje. Najprej splezajo na višje ležeče mesto, kje produciraio par niti, ki se jih poslužujejo za jadra, ko jih zajame veter in jih odnese. Z okrajševanjem niti more pajk pristati po mili volji. Pri spuščanju

nju na tla spusti posebno nit kot sidro ter prispe na tla čil in zdrav. Letalske pajke so našli že po več sto milj daleč od morjem.

Med pajki kraljuje samica. Samec je navadno majhne postave, slaboten in končno ga požre samica. Ljubavno življenje pajkov je v prirodi izreden pojav. Pajki sklenajo zakone pri nosenih poročnih slovesnostih v luninem svitu. Ko zasveti mesec, se zberejo pajki k medsebojnemu spoznavanju. Zdi se, da ima mesečna svetloba na pajke posebno čudovit vpliv, kajti pajki se prično vrteti v ljubavnem plesu. Pajki plšejo vsak zase, toda med pregibanjem se dotikajo drug drugega.

ga. Če se dotakneta dva samca, pleseta naprej, kakor hitro pa se najdeta

samec in samica, ostaneta skupaj. Ako nista všeč drug drugemu, se ločita, ako pa se razumeta, se razvije med njima nekako zaročno razmerje, ki se konča ali s poroko ali pa z ločitvijo. Dokler traja zaročno razmerje, sta samec in

samica vedno skupaj, delata skupno izlete brez vsakega načrta, prav tako kakor mlad zaljubljen par v maju. Sicer se pojavi često med njima nespozumljenje, toda kmalu se zopet sprijaznita in razmišljujeta o resnem zakonskem vprašanju. Samcu se pač ne more zameriti njegova »nervoznost«, kajti samica, ki je kot nevesta skrbela zanj z vso nežnostjo, jedva čaka dneva, da si ga privošči za kosilo. Na vsak način gre pri pajkih ljubezen dobesedno skozi želodec.

KOBILICE V SVETI DEZELI

Da kobilice rade obiskujejo Palestino, je znano iz svetega pisma. Zdaj že precej časa ni bilo te nadloge lani pa se je pojavila znova. Kobilice so priletele v podobi ogromnega oblaka in zasedle prostor 80.000 dunam. (To je nova palestinska mera, čije obsega pa referentu ni znan.) Nekoč je bila Palestina brez moči nasproti kobilicam, zdaj pa je tudi tja prodrli moderni duh, ki se poslužuje v obrambo pred prirodnimi nadlogami tehničnih in kemičnih sredstev.

Sedanja palestinska židovska vlada je organizirala celo vojaško in policijsko službo za boj zoper različne škodljivce koristnega rastlinstva. Vsi kmetje so dobili cinaste posode za lov na insekte in arsenikove preparate, s katerimi se pokončujejo ličinke. Po dosedanjih izkušnjah prihajajo kobilice vsakih 12 — 13 let; njihovi oblaki se dajo brzojavno napovedati vsaj 24 ur pred prihodom, tako da se ljudje lahko pripravijo.

★

«ZIVLJENJE IN SVET» stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrtletno 20 Din, mesečno 8 Din — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Knattjeva ul. 5.
Naročnina za inozemstvo: ITALIJA četrtletno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA mesečno 4 franke ČESKOSLOVAŠKA mesečno 6 kron. AVSTRIJA mesečno 1 šiling. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja, na leto.

Urejuje Božidar Burko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.